

Forum Antroposofi

NR 4 2021

4-5
Notiser.

6-15
Samtal:
Hur fördjupar vi vår relation till
elementen och eterarterna.
Ju fler som är öppna och försöker se varandra desto
bättre kan vi bidra på olika sätt!

16-21
Biografi:
Vem var Valborg Werbeck-Svärdström?

22-23
Krönikor:
Joseph Beuys och Wilhelm Lehmbruck.
Bli frö - flamma - sol.

24-25
Bilduppslaget.

26-30
Samtal: Waldorfskolor och corona.
Krönika: herdar och konungar.
7 frågor.

31- 33
Bokanmälningar:
The Great Reset.
En filosofisk betraktelse.
Kraftvärk,

34-35
Till Minne.
Majlis Edia Lindroos.

36-39
Reflektioner:
Biosfär-människor.
Dramaaktuellt 2021-2022.
Sällskapet ekonomiska engagemang i
mysteriedramaprojektet.

38-40
Krönikor:
Vi förverkligade en orealistisk dröm.
Från Höstmötet 2021.
Protokoll från Höstmötet 2021.

41-45
Kalendarium:
Fria Högskolan för Antroposofi.
Antroposofiska Sällskapet.
Järna, Norrköping och Stockholm.

46-47
Förteckning över medlemsgrupper.
Medlemssekretariat & Medlemskap.

48
Bildberättelse.

Kära Forumläsare,

vart man än vänder sig idag och försöker se in i världen anar man att medvetenhetssjälen genom otaliga motgångar och hinder kämpar sig fram till sitt tidsnödvändiga vara. Alltså försök och strävanden att söka nivån ovan- eller utanför subjektiv sympati och antipati, där "saken" får tala för sig själv utan att för den skull bli nerkyld, nej tvärtom, att den fylls med värme och begeistring för den blivit ny-upptäckt. Jag menar mig se något av dylikt sökande i flera bidrag i detta nummer. I den andan visar t.ex. J.Kühl hur ihärdig naturvetenskapligt forskning kan leda till en inre förståelse av element och eterarter. Hur man kan utveckla medvetenhet om jagets inre aktivitet i meditation och bön ställer G.Dreissig fram i en betraktelse kring temat "Bli frö - flamma - sol".

Hur skulptören W.Lehmbrucks under svåra inre konflikter kämpar sig fram till ett totalt nytt skulpterande kan vi läsa om (Beuys/Tritschel). Om den svenska Steiner-eleven Valborg Werbeck-Svärdströms numera nästan glömda, livslånga impuls att frigöra den mänskliga sångrösten skriver S.Mikkola och P.Ahlbom om. Flera mycket intressanta böcker är anmälda, bl.a. H. Salmans "The Great Reset" och en intressant betraktelse kring P.Selgs bok om S.Prokofieff. Glimtar från antroposofin i världen ger en intervju i "Die Zeit", där H. Schieren svarar kompetent kring frågorna rörande Waldorfskola och Corona. Han är också initiativtagare till Waldorfcampus i Tyskland. Tillbaka till Sverige: ASiS och företrädare för Mysteriedramagruppen redogör för hur projektet finansierats hittills och att samtal förs i positiv anda om arbetets fortsättning. Se också höstmötets protokoll samt alla uppgifter om gruppernas sammankomster och vårens klasstimmarna. Och som alltid, en intervju, spännande notiser, ord om avlidna vänner samt ett nytt omslag som på sitt sätt leder in i juletiden. Som avslutning med en önskan om en riktig god jul några ord från en av våra Forumläsare: "...Det som Forum ger mig är gemenskap. Forum ger mig något att tänka på. Jag får inspiration. Jag får lust att bli kreativ och att leva ett bättre liv. Forum ger mig andlig näring. Det gör enormt mycket att bläddra och få uppleva att jag inte är ensam. (...) Jag kan tänka mig att vi är många som sitter på varsin soffa och upplever något liknande. Ni gör oss en stor tjänst."

För redaktionen, Felix Nieriker

Esoteriken och den antroposofiska rörelsen

Janne Silvasti

1900-talets framtidstro var starkt präglad av bilden om den tekniska utvecklingen och att lösningarna kommer med tekniska innovationer. Man kan säga att det var som en imagination som säkerligen många människor kan känna igen. I den antroposofiska rörelsen har man ifrågasatt den utvecklingen ända in på 2000-talet. Under 60—90 talet var det en hel del motstånd gällande tv-tittandet. I dagens värld kan vi se hur skärmanvändandet har ockuperat människornas uppmärksamhet. Den antroposofiska rörelsen har i varje fall försökt larma om konsekvenserna av en ensidig teknisk utveckling och underhållningsindustrins kvävande grepp om den egna aktiva kreativiteten.

Om man försöker göra sig tankar om den antroposofiska rörelsens utveckling under de hundra år som den har existerat, kan man häpna över hur mycket som har gjorts. Parallellt med att rörelsen växer i världen är Sällskapet och den esoteriska sidan mindre uppmärksammade i världen. Den esoteriska sidan av antroposofin kan ge bilden av att det ligger en mystisk dimma över rörelsen. Den antroposofiska rörelsen med Antroposofiska Sällskapet har pendlat mellan den humanistiska bildningsidéen och esoteriken. Verksamheterna och de alternativa möjligheterna inom skola, vård, jordbruk och hälsa har gett människorna möjligheten att ta del av antroposofin. Däremot har man behållit den esoteriska sidan inom Sällskapet.

Den Fria Högskolan hör till den antroposofiska organisationen eller bättre sagt organismen. Till Den Fria Högskolan kan man söka medlemskap i efter att man har varit medlem i Sällskapet cirka två år. Det sker genom att en högskolerepresentant personligen möter den som söker medlemskap i Högskolan. Det uppskattas att det normalt tar cirka 2 år för att sätta sig in i den antroposofiska terminologin med dess grundbegrepp, som man behöver vara bekant med för att förstå Högskolans innehåll. I Högskolan har man s.k. klass-timmar som utgörs av s.k. klassföreträdare, fritt eller läst (det är exakt den text Rudolf Steiner själv framförde). Innehållet är mycket djupgående beskrivningar av människans väg att uppleva, identifiera och förstå den andliga världen. I högskolan finns även s.k. Sektioner. Varje sektion har sitt arbetsområde motsvarande olika yrkesgrupper. Sektionerna har som uppgift att så att säga vara förmedlare mellan det vardagliga yrkesutövandet och dess esoteriska aspekter.

I Sverige har Sällskapet genom alla år försökt hålla ihop rörelsen för att motverka att det inte skulle bli helt fristående verksamheter utan antroposofi som sammanhållande element och kanske även en egen esoterik. Verksamheterna har en stor betydelse för Sällskapet. Frågan är hur den esoteriska sidan förhåller sig till verksamheterna? Som jag skrev tidigare får verk-

samheterna mycket kritik från omvärlden p.g.a. den diffusa bilden av esoterik inom antroposofin. Däremot inser säkerligen många antroposofier att den esoteriska sidan är det viktigaste av allt inom antroposofin både i Sällskapet och i rörelsen.

Eftersom antroposofin kritiseras hårt i världen, vill man förstärka forskningen inom alla sektioner (yrkes områden) för att kunna ge svar med samma språkbruk som den anklagas med. Ett förslag är under bearbetning rörande att den antroposofiska ledningen ska ta ställning i aktuella frågor och att den antroposofiska rörelsen på sådant sättet kan skydda sig mot angreppen. Svårigheten är individens frihet och hur man förhåller sig till riktlinjerna. I diskussionerna om detta har det sagts att det är fritt att använda det som stöd och definitivt inte som en regel.

Till slut vill jag uppmärksamma alla de människor som deltar i högskolans arbete, deltagare i klasstimmar och de klassföreträdare, som trots omvärldens negativa attityd mot esoteriken, fortsätter sitt oerhört viktiga arbete med det unika innehållet och strävandet till en djupare förståelse av de mysterier som lever i vår värld.

Rundbrev till medlemmar i Första Klassen

Ledningen för Allmänna Sektionen vid Goetheanum- Claus-Peter Röh, Constanza Kaliks och Peter Selg - har november 2021 skickat ut sitt första rundbrev till medlemmar i Första Klassen. Där har de samlat bidrag från Goetheanum-medarbetare och från internationella medlemmar rörande innehållet i det gemensamma klassarbetet. Bidragen har grupperats i gemensamma teman och de innehåll som är författade på andra språk har översatts.

Detta första rundbrev innehåller fyra områden som naturligtvis genomtränger och kompletterar varandra i högskolelivet:

1. Fria Högskolan för Antroposofi och dess första klass.
2. Ur arbetet med första klassens 19 timmar.
3. Till verkligheten av det gemensamma klassarbetet och ansvarsförhållanden.
4. Goetheanum konferenser med klasstimarna som tema.

Allmänna Sektionen kommer att skicka ut rundbrev av detta slag vid Mikaeli- och vid Påsktiden.

Red. GN

Antroposofi som biämne vid universitetet i Leiden, Nederländerna

Nu är det 12 studenter som läser en 6 mån termin i antroposofisk sjukvård, vid sidan av andra ämnen vid detta universitet. Dr Erik Baars innehar professuren. De flesta studerar parallellt ämnen inom psykologi, pedagogik eller sjukvård. Kursen leds av Rik ten Cate. Kursen innehåller också konst: eurytmi, målning och skulptur. Studenterna har till och med fått uppdraget att utsmycka en offentlig byggnad i Leiden med fresker!

hsleiden.nl/antroposofische-gezondheidszorg-english/education

(AiN - 4 - 2021). Red. JH

Insamling efter branden i växthuset

Odlingskooperativet Under Tallarna i Järna förlorade sitt omtyckta växthus i en brand den 14 november. Många medlemmar och vänner till platsen har hjälpt till att röja och städa upp efter branden. Det har även startats en insamling till ett nytt växthus.

Till insamlingen: gofund.me/7ae58e24
Läs mer om Under Tallarna på:
undertallarna.se och
facebook.com/UnderTallarna

Red. JH

En ny tidskrift Red nose

I Sektionen för talande och musikaliska konster har man tagit initiativet till en ny arbetsgrupp för clowner som arbetar inspirerad av antroposofi. I augusti träffades de i en online-konferens. Nu finns det första numret av en nygrundad tidskrift, som man kan hitta gratis på sektionens hemsida: srmk.goetheanum/projekte/

(AiN - 4 - 2021). Red. BF

Biodynamiskt jordbruk i Turkiet

Under flera år har det vuxit fram en stark biodynamisk miljö i Turkiet. Redan år 2015 organiserades en Demeter-konferens på gården Aydin Gülyagi. Denna gården är nu center för allt Demeterarbete. Seminarieverksamhet och utbildning. Intresset för Demeter växer nu starkt i Turkiet, och gården utvidgar ständigt sin kursverksamhet och sitt nätverk.

dmeter-turkey.com

(AiN - 4 - 2021). Red. BF

Hur fördjupar vi vår relation till elementen och eterarterna?

Johannes Kühl

I motsats till Lantbrukskursen eller Rudolf Steiners föredrag om pedagogik och medicin har fördjupningen i elementen och eterarterna till en början ingen praktisk betydelse och är ändå viktigt i ett antroposofiskt studium. Läran om de fyra elementen går tillbaka till Aristoteles' gamla grekiska filosofi. Sedan 1906 har Rudolf Steiner på ett nytt sätt om och om igen talat om dessa närmast i samband med hans idéer om evolutionen i fyra planetariska tillstånd: *Saturn, Sol, Måne* och *Jord*.

Föredragen "Evolutionen från verklighetens synpunkt", Antroposofiska Bokförlaget, kan uppfattas som elementens esoteriska timmar. Senare, 1921, ger han fysiktimmor till detta i "Den Andra Naturvetenskapliga Kursen" (GA 321). Sedan beskrivs de som betydelsefulla för undervisningen i högstadiet (GA 302, 18.6.1921). Slutligen hittar vi dem 1924 som innehåll i de så kallade klass-timmarnas meditationer.

Med början hos Guenther Wachsmuth 1923, har också Rudolf Steiners naturvetenskapligt orienterade lärjungar bearbetat dessa. Det finns sju publikationer och det verkar som varje generation arbetar upp en egen tillgång till dessa. Det är ett skolningstema för att fördjupa världs- och självkunskapen.

Serien av element och eterarter: LIVSETER, KEMISK ETER (klangeter), LJUSETER, ELD värme, värmeeter, LUFT gasformigt, VATTEN flytande, JORD – det fasta.

TILL ELEMENTEN

JORD – det fasta

Fasta föremål behåller sin form. Den kan vara godtycklig, som hos en klump lera, eller specifik, som hos en kristall. I vilket fall: under geologiska tidsrymder deformeras även stenar. Var hittar man det verkligt fasta? Sättet som våra föreställningar ger: man

förväntar sig något fast, förblivande. Även om man föreställer sig att materia, vätskor och till och med gaser består av små delar, är följden av detta att man föreställer sig allt som fast form. – I överförd mening gäller också detta, ungefär, som när vi gör oss en fast föreställning om en människa.

VATTEN – det flytande

Vattnelementet har bara en enda form, droppen. I förbindelse med det fasta kan det i stort anta vilken gestalt som helst. Om det är möjligt bildar det en jämn yta, som en modifiering av droppens yta, oändligt förstörd. Genom tyngden har vattnet en relation till hela jorden. Klart vatten är synligt, vi lär känna det genom den speglade ytan, liknande det som vi lägger märke till på ett fuktigt ställe på en gata. Spegelförmågan betyder en bestämd relation till omgivningen: vattnet tar upp denna relation, de flesta fasta ämnen förblir däremot nästintill relationslösa till sin omgivning.

För detta element är strömmandet ännu viktigare än formen. Där utvecklar vattnet sin förbindande och gestaltande kraft: vid en flods början i bergen hittar vi snabba, sprudlande och omväxlingsrika strömmar, det näringsfattiga vattnet tar med sig material, grus och stenar, landskapet gestaltas genom erosion, småskaligt och lokalt. Vid mynningen står vi inför en bred och långsamt flytande flod, som strömmar mot havet och på det sättet förenar sig med hela jorden. Även här gestaltas landskapet, nu genom sedimentavlagringar. – Mellan dessa polariteter hittar vi det rytmiska, meanderformade flodloppet, men också här gestaltas landskapet. I denna mening är flodloppet en tredelad organism. Och här följer vattnet flodbädden, ombildar denna; det gestaltar och blir gestaltat.

Vad kan vi hitta i det inre som motsvarar denna gest? Vi förs till tankeverksamheten: varje tanke är rörelse. När vi vill förstå

något, rör vi oss innerligt från den ena till det andra, "kretsar kring detta" med våra tankar. Å ena sidan för vi aktivt tankarna, tänkandet är alltid skapande gestaltande, som det strömmande vattnet. Å andra sidan följer vi lagbundenheter, som vattnet följer flodbädden. Också här finns det polära kvalitéer: man tänker koncentrerat på ett problem – eller man skapar sig en överblick över ett tema.

LUFT – det gasformiga

Luften förlorar också den sista tendensen till egen form, den bildar varken droppar eller ytor. Därför är det omöjligt att ange jordatmosfärens gräns, luften blir helt enkelt allt tunnare, den fyller ut allt rum. Och genom detta går den inte att varsebli. Bara ett fåtal gaser är färgade och till och med lukter försvinner med tiden, eftersom vi "vänjer" oss vid dem.

Vi har mycket att tacka luften för: vi kan andas, likaså djuren, och på ett annat sätt även växterna. Är det inte förvånansvärt, att hos ett stycke trä som blivit kol, så härstammar allt kol från luften som sedan upptogs genom livets urprocess, fotosyntesen? Vi kan tala och lyssna på musik, luften överför tonerna utan att ändra dem, vilket till exempel inte är möjligt under vatten. Slutligen har vi luften att tacka för dagsljuset, som framkallas genom den inte direkt synliga grumlingen till himmelsblå. Där kan man känna igen en gest: att låta annat bli till utan att själv framträda. Kan vi hitta en jämförbar gest i själslivet? Tänkande upplever man den inre rörelsen, det flytande elementet. Men då kan lösningen glimta till: en idé! Den dyker upp som något nytt, utan att vi i ögonblicket kan veta vad som frambragt det.

ELD – värme

Med elden, värmen kommer man utöver det materiellt-rumsliga. Men värmen är ändå verksam i den materiella världen. I den meningen är den å ena sidan ett element, å andra sidan redan en

eterart. I "Värmekursen" betonar Rudolf Steiner att det karakteristiska för värmen är att den dyker upp och försvinner: hettar man upp vatten blir det varmare tills det sjuder. Sedan "försvinner" värmen, det blir inte varmare, men ånga bildas. Något liknande sker när man smälter is, värme "förbrukas". Därför är saltlösningen, som uppstår när man töar upp is med salt, kallare än isen var förut! Omvänt "visar sig" värmen som temperatur, när exempelvis ånga kondenseras.

I många situationer har värme en impulserande, accelererande verkan. En eld visar detta i process: något försvinner, ges upp, så att nytt kan uppstå. En liknande gest kan vi se vid mänskligt arbete. Man ger ut något av sig så att annat ska uppstå. Vi fullföljer detta själsligt när vi vänder vår uppmärksamhet mot en främmande eller övertar en plats. Det är typiska jag-aktiviteter. I de nämnda föredragen "Evolutionen från verklighetens synpunkt", beskriver Steiner hur elementen har uppstått genom högre hierarkiska väsens aktiviteter på de planetariska nivåerna. Han sammanfattar deras verksamhet i mantriska formuleringar och betonar att dessa andliga verksamheter i vår tid är närvarande där elementen spelar en roll. Dessa formuleringar samklingar med det man kan utvinna vid betraktandet av fenomenen och de inre gesterna.

ELEMENTEN I MÄNNISKAN – OCH HOS RUDOLF STEINER

ELD, VÄRME, VÄRMEETER: uppmärksamhet intresse – offermod, LUFT, GASFORMIGA idéer, insikter, intuition – skänkan- de dygd, VATTEN, FLYTANDE tänkande, tankerörelse – skapande resignation, JORD, FAST föreställning – död.

TILL ETERARTERNA

LJUSETER

När mörkret långsamt ljusnar, upplever vi vad det är ljuset skänker: Det skapar rum och orientering, vi kan se och sätta oss i rumslig relation till andra ting, varsebli dessa, utan att beröra dem. Men vi kan då inte se ljuset självt i mellanrummen, liksom med luften, få det att synas, utan att själv synas. Vi ser bilder som står i relation till varandra, ljuset består av sammanhanget mellan dessa bilder. Däremot suggererar en ficklampa att något strömmar ur den, som vatten ur en slang. Fysikaliskt kan dock inte hålla fast något av det som flyger i rummet. De fysikaliska bilderna (vågor, fotoner) är hjälpföreställningar för att beskriva dessa sammanhang.

Om vi besinnar oss kunskapsteoretiskt inser vi att ett sammanhang alltid är en mer eller mindre medveten tankeprocess. Ljusetern blir således inte ytligt varsebliven med sinnena, utan fångas tänkande. Tänkandet blir ett varseblivningsorgan för sammanhanget. Detta består av ett samtidigt uppenbarande i rummet. Jochen Bockemühl och Georg Maier kallar detta därför för "framträdandesammanhang" (ty. Erscheinungszusammenhang).

Följaktligen är det inte meningsfullt att hos elementen söka upp något motsvarande i det inre. Det är omvänt: man greppar något tänkande i själen – och märker då, att det är verksamt i omgivningen!

KEMISKETER, KLANGETER

Låt oss betrakta en kemisk reaktion: i en saltlösning hålls en syra in, lösningen grumlas och en vit utfällning sjunker nedåt. Består kemin av stoffer, lösningen, syran, utfällningen eller den förblivande vätskan? Säkert inte, utan i processen som sker mellan dessa delar. Kemi består just av materieförvandlingar. Skriver man för metan CH_4 , så menar man med detta att man kan framställa detta ur ett bestämt mängdförhållande mellan kol och väte. Formeln pekar på möjliga förvandlingar, även om "sättet man betraktar det fasta på" talar om en atom kol och fyra atomer väte. Kemiska processer är alltså förvandling, och just mellan mer eller mindre beständiga tillstånd, som exemplet saltlösningen och syran, utfällningen och den förblivande vätskan.

Denna förvandling är igen ett sammanhang som tänkandet följer och greppar, som hos ljus, men nu inte i rummet, utan i tiden. Därför kallade Bockemühl och Maier den kemiska etern för "förvandlingssammanhang". Vi har något liknande i musiken: ett ackord får sin särskilda kvalitet av var det kommer ifrån, hur det förbereddes och vart det leder.

Både i kemin och i musiken är "tillstånden", alltså materien i kemin och ackorden i musiken, bestämda av förhållanden mellan små hela tal. Därför kallade Steiner detta område även "taletern". Också här är det så: vi greppar sammanhanget tänkande och hittar det verksamt i den yttre världen.

LIVSETERN

När vi talar om liv, tänker vi på en organism eller samverkan mellan organismer. En organism är emanciperad från omgivningen, har en egen kropp som växt eller djur och är förbunden med sin omgivning genom näringsupptag och utsöndring. Det gäller för lägre organismen ända till människan. Hur ser det ut med livsprocesserna i organismen? Man hittar fysik och kemi där, deras lagbundenheter blir inte genombrutna. Men de är "organiserade" så att de tjänar organismen. Först när döden inträffar går de sina egna vägar. Johannes Wirz har exempelvis visat att även gener inte utgör orsaker, utan betingelser för organens utveckling. En och samma gen används av insekter som byggplan för komplexa ögon, av däggdjur och människor som byggplan för linsögon. Liv består i att ordna naturprocesserna så, att de tjänar den högre principen, organismen. Igen handlar det om ett sammanhang. Detta måste självt ses som egen entitet, som verkande princip, något vi innerligt tänker oss och hittar verksamt i världen. Liknande som hos det fasta återfinner man en centrering som upprätthåller gestalten.

I denna mening lyckas man via tänkandet få tillgång till eterarterna, som sammanhang är de verksamma i den yttre världen. Ett utforskande av det eteriska är därför på en första nivå en "sammanhangens fenomenologi" eller, som vi säger i vårt institut, "contextual science". När det sedan handlar om att utforska

en bestämd organism som konkret liv, tillkommer ytterligare ett centralt motiv, rytmen.

Om betydelsen av att ha tillgång till elementen och eterarterna

Det hittills behandlade tjänar förståelsen av Rudolf Steiners betraktelser i förhållande till naturen. Har det en betydelse som går utöver detta? Vi skisserar tre blickriktningar: människor emellan är det av stor betydelse att man blir sedd – och även omvänt, när man ser någon annan med nya ögon. Hur kan detta vara i förhållande till naturen? Om man betänker att Rudolf Steiner, när det gäller elementen, talade om de väsen som hör till dem, så har det en betydelse för denna värld att bli sedd och omvänt för oss, att lägga märke till den. Detta uttrycker Rudolf Steiner i två av språken i själskalendern:

Språk nr. 20 18 – 24 augusti: Så känner jag mitt vara, / som i sig själv och fjärran världen / blott skulle släcka ut sig själv, / och, endast byggande på egen grund, / blott skulle ge sig själv åt döden.

Språk nr. 33 17 – 23 november: Så känner jag nu världen, / som utan själens medupplevelse / i sig blott har ett frostigt öde liv / och uppenbaras utan makt. / I själens djup den skapar sig på nytt / men i sig själv blott skulle finna döden.

Man märker – och upplever – på det sättet, att även "att betrakta" inte behöver vara ett blott passivt åskådande. Det finns ett nästa steg, som skapar en djupare förbindelse med denna värld och som många känner till: När man gestaltar ett stycke landskap, griper man in! Det kan redan börja med att man rensar upp en liten åkant, när man beskär växter så att ljuset kan samspela med vattnet o.s.v. Det kan föra så långt, att ett större område, även om det är nyttolandskap, gestaltas till park: människan förvandlar jorden! Ett sådant ingrepp kan idag ses som "narturfrämmande", men det är ett alltför allmänt omdöme. Man kan påminna sig att det "ursprungliga" mellaneuropeiska skogslandskapet var väsentligt mer artfattigt och enkelspårigt än de senare kulturlandskapen. Man måste skilja mellan monokulturer på stora ytor och mänskliga mått. Just gestaltningen av ett nyttolandskap

kan bli en konstnärlig process som höjer upp naturen och jorden till en högre nivå.

Ett tredje steg för in i en religiös dimension. Rudolf Steiner har beskrivit hur de invigda i nordvästra Europa, särskilt druiderna i Cornwall och Irlands trakter, kunde ha ett Kristus-möte. Kristus betecknas också som "elementens Herre". Denna tillgång är inte möjlig för varje människa, men en möjlighet är antydd. Rudolf Steiner gav det unga äkta paret van Deventer, en läkare och en läkeurymist, rådet att dagligen på samma plats exakt iaktta naturen och genomföra sina meditationer där. Det leder till en intuition av naturens läkekrafter.

Rudolf Steiner leder oss också in på en annan väg: Friedrich Rittelmeyer, en av Kristensamfundets grundare, frågade honom om hur man idag kan hitta en väg till Kristus. Rudolf Steiners överraskande svar: det är först möjligt när man upplever Kristus i årsloppet. Följer man årsloppet på en bestämd ort, så lever man med i jordens förvandlingar, med i förvandlingen av ljus- och värmeförhållandena, eterarterna. I den meningen visar elementen och eterarterna en väg till Kristus. Att erövra en fördjupad relation till elementen och eterarterna har en kunskapsmässig, en praktisk-konstnärlig och en religiös dimension. De betyder en bildning av människan och en kultur för jorden.

Johannes Kühl var fram till 2019 ledare av den Naturvetenskapliga Sektionen. Dessförinnan var han waldorflärare i fysik och matematik i Stuttgart. I sin publikation "Höfe, Regenbögen, Dämmerung" sysselsätter han sig med de atmosfäriska färgerna och Goethes färglära.

Källa: Das Goetheanum Nr. 8, 2021. Översättning: Red. GN
Läs originaltexten på dasgoetheanum.com.

Ju flera vi är som är öppna och försöker se varandra desto bättre kan vi bidra på olika sätt!

Intervju med
Juhani Selvani

Berit Frøseth och Felix Nieriker

Juhani Selvani är född i Alta i Nordnorge 1988 och uppvuxen i en liten sameby, Kautokeino, tillsammans med tre syskon. Hans mamma Margaretha är holländsk, medan pappan Stefano är halvt tysk, halvt italiensk. De är båda antroposofiska läkare och år 2000 flyttade de till Järna för att arbeta på Vidarkliniken. Tolv år gammal började Juhani på Solvikskolan. I dag är han ledamot i Vidarstiftelsen och företräder samtidigt drygt 30 bolag inom Vidarstiftelsens kapitalförvaltning.

BF: Kan du säga något om din upplevelse av Solvikskolan. Hade du några intressen under din utbildning eller uppväxt som ledde fram till din verksamhet som företagare i dag?

JS: Solvikskolan passade bra för mig. Jag fick Merete Løvlie som klasslärare och hon blev en mycket viktig person för mig. Jag uppskattade friheten i skolan, kände att jag kunde utvecklas och att jag blev sedd. De mörkare sidor som kom fram i SVT's dokumentärer om Solvik, märkte jag inte av. I andra gymnasieklassen fick jag byta till Örjanskolan. Det kändes naturligt för mig att prova något nytt.

Mina intressen under ungdomen var inte riktade mot ett särskilt yrke eller verksamhetsområde. Men jag har en stark vilja, tycker om att lösa problem och kan lätt se synergieffekter. Jag tycker också om att gå till botten med saker. Försöker man göra något, så skall det vara på riktigt. I den biodynamiska odlingen, t.ex., så bör man fördjupa sig i den för att se vad den egentligen handlar om. Å andra sidan behöver man inte addera en hel del saker och göra det mer komplicerat än det är.

FN: Du kommer från en antroposofisk familj. Vad begestrar dig inom antroposofin?

JS: Under uppväxten var det inget särskilt område som väckte intresset för antroposofin, men det finns ju olika nivåer i den

frågan. Inflytande från antroposofin kom i första hand genom skolan. Man kände av att det fanns ett större perspektiv utan att man visste så mycket. För mig handlar det antroposofiska om människokunskap. Jag har alltid tyckt att man i Waldorfskolan får vara människa; den man är. Vi är ju olika personligheter och utvecklas individuellt.

BF: Vidarstiftelsen grundades 1962 av Åke Kumlander tillsammans med Stiftelsen Agape och Frans Carlgrens fond för att stödja antroposofiskt inspirerade verksamheter. Du är en av ledamöterna i stiftelsen och arbetar i traditionen efter Åke. Han var en stor idealist, en begåvad finansman, som bl.a. studerade Steiners Nationalekonomiska kurs. Har du själv satt dig in i Steiners tankar om ekonomi och social tregrening?

JS: Jag har inte läst allt om antroposofi det är ju mycket omfattande. Tillgång till antroposofi har jag främst fått genom personer i min omgivning, som är skolade i detta.

BF: Vidarstiftelsens ändamål är att ge utdelningar och att stödja antroposofiskt inspirerade verksamheter. För detta behövs kapital. I Vidarstiftelsens kapitalförvaltning ingår ungefär 30 företag inom bygg, anläggning, fastighetsförvaltning, kultur, jordbruk och mejeri. Till dessa hör bland annat Fastighetsbolaget Tulpanen AB, Frötallen Aktiebolag, Järna Eko El & Styr AB, Järna Mejeri, Steneken Holding AB, Kulturhuset i Ytterjärna. Hur känns det att förhålla sig till så många olika verksamhetsområden?

JS: Bolagen verkar nog större än de är och flera är vilande, det drivs ingen verksamhet i dem. De finns där dels p.g.a. en historia, d.v.s. att det kanske en gång har funnits något där, t.ex. en fastighet. Vi har inlett en process där vi skall förenkla strukturen och titta på vilka företag som skall finnas och vad de har för funktion. Målet är inte att ha många verksamheter i sig. Syftet är

att Vidarstiftelsen kan fylla sitt ändamål och stödja olika ideella projekt och verksamheter, som vi främst gör genom utdelningar. Vissa företag måste generera ett överskott rent affärsmässigt och vilka det är kan förändras under tiden.

FN: Berätta om dina huvudsakligaste uppgifter i verksamheterna? Hur många medarbetare finns? Har några av dessa bolag koppling till antroposofiska verksamheter internationellt?

JS: Verksamheterna har drygt 100 medarbetare. Vidarstiftelsen ingår i ett nätverk internationellt med ett antal olika stiftelser med likande ändamål.

Min uppgift är att blicka in i framtiden, skapa en stabil ekonomi och förhålla mig till långsiktiga perspektiv. Mycket av min tankekraft ligger i försöket att förutse. Tiden har förändrats och min förhoppning är att Vidarstiftelsen skall kunna finnas till i det oändliga. Därför måste vi ligga lite före i våra verksamheter, ta ställning till juridiska, strategiska och analytiska frågor. Då är det nödvändigt att göra val och beslut som kanske inte är så enkla att förstå sett utifrån. Det mesta handlar om det långsiktiga perspektivet.

BF: Är det något område du brinner för eller är särskilt engagerat i?

JS: Jag brinner i första hand för möjligheten till mänsklig utveckling. Detta kan man arbeta med på alla områden, inom medicin och jordbruk, såväl som i kultur och utbildning. Här gäller det alltid att hitta en balans mellan det affärsmässiga och mänskliga. Utöver detta kan jag säga att jordbruket och medicinen är områden som jag brinner mycket för.

BF: Idag är man fokuserad på ekologiskt tänkande och klimatfrågor i produktion och företagsverksamhet. Man talar t.ex. om

klimatneutrala företag. Bland företagen i Vidarstiftelsens kapitalförvaltning finns t.ex. Järna Eko Installationer AB, Energi för Generationer AB, Järna Eko El & Styr AB. Kan du berätta hur ni arbetar med dessa frågor i de olika företagen?

JS: Just när det gäller miljöfrågor fokuserar vi framförallt på jordbruk. Vi ställer oss frågan; var gör vi mest klimatnytta? Och svaret är; jo, genom jordbruket och kretsloppstänkandet. Här kan vi göra skillnad, här ligger vårt stora bidrag. Vi försöker bland annat få flera att arbeta med det biodynamiska. Men i stort sett har vi ingen policy gentemot företagen att de skall arbeta på ett särskilt vis. I Saltå Kvarn har vi legat i framkant vad det gäller klimatfrågor under många år.

FN: Hur har pandemin påverkat Vidarstiftelsens verksamhet?

JS: Den har verkat in olika på hela verksamheten. För Kulturhuset, hotell och konferens har det varit mycket svårt, även mänskligt. Men för Saltå Kvarn har försäljningen gått jättebra. Sammantaget gick det så att säga jämnt ut. I en sådan situation är det en styrka att man har flera grenar. Då kan man hjälpas åt.

BF: I dag finns en rörelse, särskilt i Tyskland, som arbetar med den interna strukturen i företagen. Begreppet New Work har nästan blivit ett slagord. Man vill utveckla nya former för samarbete, en organisation där man lämnar de gamla rollerna; bygger ner hierarkier för att stimulera den enskildes potential och initiativ. Det handlar bland annat om att göra löneförhållanden och beslut transparenta. Dessa initiativ har varit mycket konstruktiva i enskilda företag. Det har dock visat sig att det inte är så lyckat när det sker genom abstrakta modeller som tillämpas utifrån eller "uppifrån", och som t.ex. utvecklas digitalt. Det är processer som måste växa ur kärnfrågor inom verksamheten och för att komma in på djupet. Du verkar intresserad av hur människorna

har det i arbetsprocessen. Arbetar ni med organisationsfrågor i företagen?

JS: Våra företag är inte så stora. Här finns en tydlig arbetsfördelning och vi har en juridik att förhålla oss till. I ett aktiebolag, t.ex., måste det finnas en styrelse och en VD, d.v.s. någon som kan ta beslut. Här handlar det naturligtvis också om ledarskapsfrågor; förmågan att inkludera medarbetare och se deras resurser. För mig är frågor kring mänskliga förhållanden självklara, oberoende av om man har en särskild ställning. Allt handlar i slutändan om att kunna bevara mänskliga värden. Kommunikation är avgörande, det är viktigt att förmedla varför man tar ett bestämt beslut. Fattas engagemang och ansvarstagande får verksamheten problem, som i slutändan visar sig i ekonomin. Jag har inte satt mig in i konceptet New Work. Det kanske är applicerbart på vissa verksamheter, men det är inget som vi har för avsikt att arbeta med. Samtidigt ser jag att det kan ha en konstruktiv verkan. Om någon tar ett initiativ att arbeta med dessa verktyg tycker jag det är bra.

FN: Vidarstiftelsen har idag tre ledamöter. Kan ni tänka er att ta in flera ledamöter som är engagerade i den antroposofiska rörelsen och har en överblick över verksamheterna?

JS: Det har inte alltid varit så att Vidarstiftelsen bara har haft tre ledamöter, och det behöver inte förbli så för all framtid. Frågan är istället varför man skall ta in flera och vad de kan bidra med. Bara "för att" är ju inget argument. Jag anser själv att man måste skilja mellan två uppgifter: Vidarstiftelsen skall ha en ändamålsenlig styrelse som stödjer verksamheter ekonomiskt där det är nödvändigt och har en kreativ potential. Ledamöterna i stiftelsen

skall inte själva ta initiativ och driva olika verksamheter. Detta är inte min ambition. Vi tar naturligtvis in sakkunskap i vår omvärldsbildning när vi behöver den, i olika utdelningsfrågor etc. När vi har ett företag som äger en fastighet, t.ex. Vidarkliniken, då bör företaget få en mer ändamålsenlig styrelse. Vi bör ta in sakkunniga personer som kan ta ansvar för och utveckla idéer för fastigheten i framtiden. Sakkunnig kompetens skall finnas inom företagen, som skall driva utvecklingen. Vidarstiftelsen skall inte arbeta med detta, utan den skall stödja och hjälpa andras initiativ, i detta fall antroposofisk sjukvård och medicin.

Det samma gäller för jordbruket och för platsen i Ytterjärna. Kulturhuset ägs ju också av ett företag med anställda som arbetar med driften. Ta exemplet Saltå Kvarn, där är varken jag eller Anders Kumlander med i styrelsen. Där är det en extern styrelse, som har som ändamål att utveckla verksamheten. Det har vi indirekt inblick i. Det tror jag är den stora förändringen som har skett.

BF: Steiners skapade ett språk som kallas Den sociala grundlagen. Detta uttrycker hur individen på en högre nivå är del gemensam andlig "kropp", och där våra personliga intressen är lika med gemenskapens intressen. Ur denna sanning talade Steiner om att separera arbete och inkomst: Lön kan man inte få för den utförda arbetstiden hävdade han, därför att arbetet inte är en vara. I verkligheten kommer lönen från helheten som man arbetar för. På så sätt är vi alla så att säga "självförsörjande", d.v.s. delaktiga eller delägare i samma "firma". Idén handlar om att lön inte skall vara kopplad till prestation utan till existensbehov. Man skall inte i första hand arbeta för pengar, utan arbetet bör ha en kvalitet av att ge. Man kanske kan tycka att det är långt

dit med tanke på växande samhällsklyftor. Är detta frågor som engagerat dig eller något som du kan ta in i din verksamhet? Hur ställer du dig till tanken om medborgarlön?

JS: Jag har inte satt mig in i och kan för litet om idén om medborgarlön. Frågan är komplicerad och jag har inga bestämda synpunkter på det. Men om man kan utarbeta en modell som fungerar, så är det en bra tanke.

BF: I dag finns det grupper som arbetar med att skapa associativa verksamheter globalt så att det uppstår ett "gyllene nätverk". Detta är gemenskaper mellan producent och förbrukare som vill vara oberoende av marknaden. Teikal Global är ett projekt där kaffe fraktas med skepp från Mexiko direkt till förbrukarna: Skeppet som transportmedel skall bidra till att den osynliga delen av försörjningskedjan blir transparent. Det blir symbolen för en kärleksfull världshandel. Idén handlar bland annat om logistik. Att ge liv till mellanrummet, relationen mellan människor. Man vill "ladda det" med värme och medvetande om vad det betyder att ge och ta. Har du några tankar om detta?

JS: Jag har nog hört om det, men vet egentligen för lite. Idén är kanske besläktat med tanken om närodlat, där det finns en automatisk koppling mellan producent och förbrukare. Här är väl tanken att det som är långt bort ändå skall vara nära. Om idén kan realiseras, så har det ju sina fördelar. Det skapar en trygghet för konsumenten att veta vad man stödjer.

FN: Inom biodynamiskt jordbruk t.ex. finns det gårdar som producerar för en bestämd grupp konsumenter. Man är knuten till en produkt. Därmed uppstår förbindelse, hjärta.

JS: Ja, och det är bra. Jag vet att det finns sådana initiativ, där man t.ex. kan köpa en del av en apelsinskörd eller olivolja. Konsumenten köper direkt från producenten, då blir det inte många mellanled och då uppstår liv! Det handlar inte alltid om var saker görs, utan ofta om hur det görs. Det vi inte kan odla här, t.ex. oliver, kan vi importera från en annan plats. Jag hoppas att detta kommer att utvecklas och bli större. Att flera människor upptäcker att det är vi konsumenter som styr utifrån vad vi har behov av. Makten sitter där, inte hos något enskilt företag.

BF: En annan tanke hos Steiner är att egendom bör vara delad; att privategendom bara är meningsfull när den är till för eget nyttjande. Man skall bara äga så länge som man använder egendomen. Så snart som det handlar om något som tillhör gemenskapen kan man tala om "ansvarsegendom". I dag försöker man i Tyskland att utarbeta en juridisk företagsmodell (en variant på det klassiska GmbH), där äganderätten och utvecklingen skall ligga inom företaget hos alla medarbetare som är aktiva inom detta och har kompetens. Inte hos externa kapitalinvestorer.

Ett antal biodynamiska gårdar har t.ex. överlämnat gårdarna till ideella föreningar. Samma koncept tillämpas inom Wala, Sonett och Waldorfshop. Här är företagsledningen inte bara de som äger aktier, utan verksamheten drivs och ägs av medarbetarna. Vinst anses som medel, inte som mål i sig. Ett annat exempel är vårdföretaget Buurzorg i Holland, en företagsmodell som har haft stora framgångar. Jag ser att det juridiska är speciellt när företaget ägs av en stiftelse, men är detta en modell som är aktuell för t.ex. Vidarkliniken?

JS: Jag tycker det verkar som ett mycket intressant koncept, men vi har inga sådana idéer. Jag förstår att det kan vara värdefullt, men egentligen beror det väl på människorna som är involverade.

rade, att det finns en kreativ gemenskap. Man måste också fråga om modellen fungerar under en längre tid; t.ex. vad som kommer att hända när anställda slutar eller går bort. I Vidarstiftelsens kapitalförvaltning är ju situationen annorlunda. Stiftelsen möjliggör en förvaltningsrätt som varken är privat eller statligt etc. Jag tror inte att det är aktuellt för Vidarkliniken.

BF: I dag upplever många det ekonomiska systemet som sjukt; börsspekulation, pengar och teknologi går hand i hand och förstör möjlighet till kreativitet och fokus på mänskliga värden. Flera arbetar för ett nytt ekonomiskt system, där pengar skall ha en tjänande funktion och få "hjärtkvalitet". Du är verkställande direktör för Steneken Holding AB, som lär äga 24 dotterbolag, fyra intresseföretag, samt fastigheter och aktier inom läkemedelsindustri, bank och telekommunikation. När ni gör investeringar, gör ni skillnad på företagets produktion och etiska motiv?

JS: Absolut, det gör vi. Vi investerar inte i vad som helst, men förvaltar kapital på olika sätt. Man kan vara väldigt nära en verksamhet, där man kan påverka driften, som t.ex. Järna Mejeri. I annat fall överlämnar vi förvaltningen till en extern ledning, som sörjer för att koncernen genererar en avkastning. En stiftelses kapital skall placeras så att så god avkastning som möjligt erhålles, till så låg risk som möjligt.

BF: I DN den 18 juni i år berättas hur Vidarstiftelsen förvaltar sin förmögenhet. Där står det bland annat att utdelningar och bidrag uppgår till 101 miljoner kronor per år. I huvudsak till vård och utbildning. Hur ser detta ut i dag?

JS: Ett flertal uppgifter i DN artikeln var inte korrekta, bland annat det du nämner om utdelningar och bidrag. I dag prioriterar vi framför allt tre "kärnområden"; antroposofisk medicin och sjukvård, biodynamiskt jordbruk, samt konst och kultur. På alla dessa områden måste vi vara öppna för initiativ utifrån. Frågan är; var kan Vidarstiftelsen göra mest nytta? I samband med jordbruket t.ex. behöver vi ta ställning till hur mycket vi skall prioritera forskning, och hur mycket vi skall jobba för att möjliggöra fler biodynamiska gårdar.

När det gäller kultursektorn och platsen i Ytterjärna bör vi också vara öppna för initiativ utifrån, samtidigt måste det vara möjligt för antroposofiska verksamheter att finnas där. Det är viktigt att de fantastiska byggnaderna kan fyllas med antroposofiska initiativ i framtiden på ett fritt sätt. Vidarstiftelsens uppgift hittills har varit att säkra platsen ekonomisk. Men det är inte vår uppgift att fylla den.

På alla områden måste det vara en balans mellan hur mycket man kan stödja och hur mycket man måste arbeta med kapitalet, så att vi inte lever över våra tillgångar. Man bör inte förväxla viljan, förståelsen och personligt engagemang med pengar. Det är lätt att man tar saker för givet. Vi kan ha respekt för ett initiativ, samtidigt som det är omöjligt att realisera det av flera olika anledningar. Å andra sidan kan jag förstå att det finns en frustration i samband med frågan hur man skall utveckla verksamheterna i Ytterjärna. Platsen har alltid varit till för alla, man har t.ex. inte behövt betala ens självkostnaden. Men då har man kanske inte alltid sett ansträngningen och det omfattande arbete som gjorts för att få fram medel för verksamheterna.

FN: Upplever du att man tänker att det handlar om ett makt-språk? Att ni så att säga hade makt att stänga kliniken, att göra si och så?

JS: Jag kan förstå att man kan få den uppfattningen, och jag har inget riktigt bra svar på hur vi på ett annat sätt hade kunnat skapa förståelse för detta. Det är ju inte frågan om "makt", istället rör det sig om ansvarstagande.

FN: Här är information viktig. Anders Kumlander skrev nyligen om Kulturhusets verksamhet i Forum. Det känns befriande när man får höra något direkt; detta håller vi på med, så är det. Då försvinner anonymiteten. När man inte vet, förvandlas personerna lätt till spöken.

BF: Du bor på en gård. Varför valde du detta?

JS: Gård och jordbruk är viktiga områden för mig och min fru Tora, vi tycker båda om natur och djur. Jag jobbar så intensivt och då är det skönt med omväxling, att kunna göra något annat.

FN: Vad gör du helst på din fritid?

JS: Mina uppgifter inom Vidarstiftelsens kapitalförvaltning tar det mesta av min tid och mina tankar. Jag är oerhörd engagerad och involverad i detta. Annars är det som sagt, gården och familjen.

FN & BF: Vilken bok gläder?

Jag läser just nu om jordbruket faktiskt! Jag söker förståelse för jordbruk i största allmänhet: Det konventionella, ekologiska, biodynamiska. Jag vill bilda mig ett omdöme och anser inte att det antroposofiska har någon "överordnat rätt" i saken. Antroposofin bör vara till för alla. Den bör inte bara finnas för några som läser och sätter sig in i den i minsta detalj. Jag tycker det är viktigt att alla människor kan känna sig välkomna och fria. Att de kan ta del av och utveckla ett eget intresse för det antroposofiska.

FN: Ja, många av idéerna handlar ju om det som människan innerst inne vill; att ha ett öppet hjärta för jorden, för medmänniskan. Det är det som ligger till grund. Och så har kanske den intellektuella överbyggnaden tagit för mycket plats. Idéer är naturligtvis viktiga, men samtidigt skall det skapas verksamheter, som du säger.

JS: Ja, och jag tror att ju flera som är öppna och försöker se varandra, dess bättre kan vi bidra på olika sätt. Tyvärr finns det ibland en baksida, ekonomin, den kan bli till en broms. Då är vi tillbaka till vissa av era frågor. Det är ett stort ansvar att förvalta ekonomin. Till detta hör att Vidarstiftelsen har en historia. Vi har ett andligt arv och detta är ytterligare en dimension att förvalta. Det är m.a.o. inte bara kapital som skall förvaltas.

BIOGRAFI

Vem var Valborg Werbeck- Svärdström?

Sinikka Mikkola & Pär Ahlbom

"Vi andra arbetade efter Rudolf Steiners anvisningar. Hon gjorde allting själv."

Margarita Woloschina

Mycken skräp skymmer numera sikten för den som söker efter djupare och värdefullare tecken i vår civilisationsutveckling. Många väsentliga bidrag är glömda eller förbisedda. Så är det en stor glädje att få skymta ett människoöde där skönhet och sanning varit ledstjärna och hela livet präglad av strävan mot höga mål. Valborg Werbeck-Svärdström var en sådan människa, men samtidigt jordnära och enkel, full av humor och levnadslust. När hon möter Rudolf Steiner har hon redan i sin röst och sitt sjungande erfarit och beskrivit mycket av det han talar om ur sin andliga forskning. Den ryska målaren och författaren Margarita Woloschina som var samtida och liksom Valborg elev till Rudolf Steiner säger: "Vi andra arbetar efter Rudolf Steiners anvisningar - hon (Werbeck) gjorde allting själv." Med "vi" menade Woloschina faktiskt så gott som alla då verksamma antroposofen - en sanning som förklarar Steiners stora intresse för Werbecks verk och hans beredvillighet till samarbete. Hennes forskning kan ses som andevetenskaplig.

Att Werbeck-sången sprids från mun till öra och på många olika, ibland varandra motsägande sätt och inte ur en central idé-ledning som vill eller försöker ansvara för innehållets värde, väger tungt och garanterar en levande fortsättning med allt fler individuella versioner.

Möjligheten till utveckling är alltid identisk med risken för missbruk.

Valborg Werbeck-Svärdström var 33 år när hon i december 1912, ur en personlig kris rörande kristendomens betydelse, bad den då som föredragshållare och teosof kände Rudolf Steiner om ett personligt samtal. Efter att ha givit råd och en försäkran om att det skulle hjälpa yttrade han sig om hennes underbart vackra eterstruphuvud: "Ni tycks sjunga såsom jag talar, med sublimerad luft" och antydde därmed både sin övertygelse om deras omedelbara samförstånd och sin insikt i

Valborg Svärdström i Lohengrin på Kungliga Operan 1905, Foto från Musik- och teaterbiblioteket.

hennes förgångna och kommande arbete med rösten och sången.

Som barn tillbringade Valborg sina dagar i naturen, alltid sjungande, som en lek, lätt och fullständigt obehindrat. Vid skymningen sökte hon sig till människorna i grannskapet och sjöng sentimentala slagdängor och skillingtryck tills åhörarnas tårar flödade. Då drog hon med sin gitarr till nästa granne. Det var i Gävle 1879 hon föddes, den 22 december, årets mörkaste tid, flickan med sin tids ljusaste, klaraste stämma. Som det heter i senare recensioner: "Det klingar likt snö som har druckit ur den gyllene solen." Men hennes första yrkesval var att bli lä-

kare. Redan tidigt studerade hon medicinska texter och latin på egen hand. Hon ville hjälpa alla lidande människor.

Familjen flyttade till Djursholm nära Stockholm där Valborg och hennes tre systrar besökte Djursholms samskola, en modern institution som "fostrade barnen för livet, inte för skolan." Flera av tidens kulturpersonligheter var verksamma där. Alice Tegnér var musiklärare och den första som lyfte fram Valborg i ljuset: hon fick sjunga solo på skolans offentliga konserter och fester och inspirerad av elevens röst skrev Tegnér den mycket älskade julsången "Gläns över sjö och strand".

Valborg Svärdröm och Louis Werbeck året de gifte sig.
Foto från Musik- och teaterbiblioteket.

Femton år gammal började Valborg sina sångstudier på musikakademin i Stockholm bl. a. för Signe Hebbe. Som operasångerska debuterade hon nyss fyllda tjuogoett år, som Mignon i A. Thomas opera med samma namn. Några månader senare följde hennes debut som Liedsångerska på Vetenskapsakademin, ackompanjerad av W. Stenhammar. Under sin tid som solist vid Kungliga Operan sjöng hon sammanlagt tjugo titelroller. 1904 tilldelas hon Jenny Lind stipendiet och får möjlighet att studera i Europa. Hennes rykte som stigande stjärna sprids och allt flera operahus vill ha henne i sina program. Recensionerna talar om "Den nya Jenny Lind," och Lind gällde allmänt som "Den största bland de största," så omdömet lovade en hel del.

Mitt i denna början på karriären drabbas hon av stämbandsförslamning. Rösten slocknar! Strupen lyder inte! Hon söker men finner ingen verklig hjälp, vänder sig istället inåt och erinrar sig lyssnande till den egna barndomsrösten - den som obehindrat svingade sig upp i de hög-

sta höjder och klingade fritt i alla lägen. Och hon lät denna barnaröst läka såren i stämman. En märklig bedrift, att kunna låta det fysiska minnet av sin egen ofördärvade barnröst leda ut ur en kris, som en uppenbart felaktig sångteknik hade orsakat. På fjorton dagar var rösten tillbaka och hon kunde stå på scenen igen. Detta skeende blev avgörande för hela hennes liv. Inte bara så att hennes röst fick en ny och individuellare timbre utan hon väcktes till insikt om hur sång, om den får leva och klinga enligt sina egna naturliga lagbundenheter, kan verka helande. En sångmänniskokunskap börjar föresväva henne.

Karriären fortsätter med nästan enbart berömmande recensioner: "Hennes timbre är som den mest smältande italienska och hennes piano som tonande doft, hennes uttal klart som en kristallkalk!" Eller: "Om Valborg Svärdröm inte vore en så fulländad sångerska vore hon en fulländad skådespelerska." I Budapest talades det om: "Svärdröm-feber". Hon utökar sin repertoar och under åren 1907-08 kom

hon att framträda vid 130 konserter, bl.a. i Leipzig under Arthur Nikisch. Valborgs och Jenny Linds röster kanske bekräftar Rudolf Steiners hänvisning till modersmålets betydelse för talorganens och särskilt struphuvudets formning. Svenska och Italienska vore med sina öppna vokaler särskilt ägnade för sång. Italiens roll i musikhistorien pekar åt samma håll. När Valborg övervägde att inte längre framträda offentligt var Rudolf Steiner mycket bestämd: "Den som fått en sådan röst av den andliga världen får inte dölja den för sina medmänniskor."

1906 bosätter sig Valborg Svärdröm i Hamburg. Hon träffar sin blivande make Louis Werbeck, diktare och musiker och de gifter sig 1909. Året därpå föds deras dotter Marga.

Louis blev Valborgs impresario och betydde utöver sin död oerhört mycket för hennes arbete. Han var även en ledande och inspirerande kraft i Hamburgs antroposofiska liv. Han byggde upp och ledde en starkt växande grupp, så kallad Zweig, fram till sin död 1928.

När Valborg Werbecks framträdanden under första världskriget begränsades sydde hon kläder åt soldaterna i fält. Denna "sy-stuga" var ett initiativ av Louis. Valborg var överhuvudtaget praktiskt lagd, lika kunnig i trädgården som i hemmet. Hon reparerade t.o.m. husets värmepanna.

Hon började undervisa både barn och vuxna och metoderna i röstskolningen växer sakta fram. En barnkör tar form. Dessa sköra röster låg henne varmt om hjärtat och hon gav gärna särskilda barnkonserter. I ett programblad skrev hon att hon alltid mycket hellre sjöng för barn än uppträdde i stora konserter och operor. Hon såg sig också som kulturbärare av nordisk musik och sjöng ofta bl.a. verk av Hugo Alfvén som kallade henne "Mitt hjärtas röst".

Vid tiden för Valborg Werbecks första personliga möte med Rudolf Steiner hade han börjat intressera sig för, och tala om, konstens betydelse och ställning i kulturernas och människans utveckling. Mysteriedramerna skapas. 1912 kom eurytmin. 1914-15 höll han föredragsserien "Kunst im Lichte der Mysterienweisheit." Samtidigt blir Valborg Werbeck mer och mer uppskattad som sångerska. Så här skriver recensenterna: "Ren frihet, som om tonerna strömmar ur ett sidenhölje, en stämning av sanning som vi tidigare aldrig upplevt hos en sångare." Eller: "För örat är det som när ögat ser varje sten på botten av en kristallklar bäck!"

Samarbetet med Rudolf Steiner intensifieras. Den 17 september 1920 ger hon en konsert på de första högskoledagarna i Dornach. Den 6 juni 1922 sjunger hon på Väst-öst konferensen i Wien och den 3 november i stora kupolsalen i det första Goetheanum. Systrarna Svärdström framträder med sin kvartett den 3 december. Dagen därpå håller Rudolf Steiner föredraget "Erinnerung und Liebe, die Enthüllung des Ton- und Lautgeheimnisses" och den 9 december kommer föredraget om örat. Tre veckor senare brinner första Goetheanum ner. Årsskiftet 1923/24 deltar paret Werbeck i Julmötet. Den 4 januari 1925 auktoriserar Rudolf Steiner "Die Schule der Stimmenthüllung" som en antroposofiskt orienterad sångskola. Denna skola är en väg i tre var för sig rätt omfattande och detaljrika steg som har att göra med människans tanke-, känslö- och viljeliv. Genom sin forskning har Valborg Werbeck kunnat påvisa denna trefaldighet i människans röst och i sitt sjungande så som Rudolf Steiner visat i stort och på andra områden.

Valborg Svärdström-Werbeck, 80 år, 1959.

I sin bok "Die Schule der Stimmenthüllung" har hon redovisat sin forskning. Där står att läsa "Man måste lära sig att vilja inte vilja." Att hålla tillbaka, tygla egenvilja och privat-personligt-kännande, skapar "rum" där klangen fritt kan leva på sina egna premisser, befriad från sådana fysiska och psykiska ingredienser som förleder oss att förmoda äkthet och egenart.

I en genuint fri röstklang kan vi uppleva "som om klangen kommer till oss utifrån, ur periferin." "Det sjunger i mig" är en stark upplevelse som även den lyssnande kan ta del av. Vi lokaliserar då inte rösten som kommande från det ställe där den sjungande befinner sig utan ur omkretsen

och rent av i oss själva. Troligen var de begejstrade åhörarna vid Valborg Werbecks konserter vittnen till detta fenomen.

Hon fick ännu uppleva Rudolf Steiners Drama- och Talgestaltningkurs, den sista kursen som han gav. Efter hans död då Marie Steiner övertog ansvaret för och utannonserade nästa kurs med samma tema ber Valborg Werbeck att få delta. Men får ett kort telegram till svar: "Delta-gande inte möjligt."

Efter Rudolf Steiners död blir oenigheterna inom Sällskapet allt påtagligare och när Louis Werbeck dör den 20 januari 1928 dör också den sammanhållande kraft han stått för och sprickbildning-

arna blir kännbara även i Hamburg där sångskolan vuxit stort och demonstrerade sina metoder vid många offentliga sammankomster.

Med 1930-talet och nazismens allt tydligare närvaro blev problemen allt större och sångskolan förbjöds. Även övrig antroposofisk verksamhet blir allt hårdare trängd och Valborg inser att hennes tid i Hamburg är slut. Efter en tids flackande bosätter hon sig i Schlesien, i den östra delen av Tyskland. Där skriver hon, 1935/36, färdigt sin länge redan påbörjade bok "Die Schule der Stimmenthüllung - ein Weg zur Katharsis in der Kunst des Singens." Den trycks i Bresslau men kom under de rådande omständigheterna endast att spridas från hand till hand. Vid det här laget har hon redan sedan länge slutat uppträda som sångerska. Hon närmar sig 60-års åldern och fördjupar sig i den sjungande röstens läkande möjligheter.

Vi måste nu återvända till 20-talet. 1925 anmälde sig en elev vid namn Eugen Kolisko. Han hade kallats från Wien till Stuttgart, till den första Waldorfskolan som skolläkare. I Wien hade han varit lektor i kemisk medicin vid universitetet. Han var mycket musikaliskt intresserad, var själv en god pianist och ville efter att ha hört Valborg Werbeck vid en konsert lära känna hennes sång närmare. Den hade för hans öron en sällsamt verksam klang.

De började samarbeta - en läkare i kemisk medicin och en sångerska med ovanligt stor kunskap och stort intresse för medicin. Det är ingen tillfällighet att Rudolf Steiner, när han talar om "klangetern" alternativt använder termen "kemisk eter." Werbecks och Koliskos samarbete utvecklas till en viktig gren av sångarbetet: Låkesången. Kolisko skriver till kollegan Ita Wegman: "Valborg Werbeck åstadkommer häpnadsväckande resultat med sin sångterapi" och samarbetet damerna emellan blev ett faktum. Rudolf Steiner yttrar sig uppmanande: "Det är hög tid att läkare bryr sig om denna sång. Det finns ett antal sjukdomar som man kan komma åt bara med sång."

Ungefär tio år efter att Kolisko och Werbeck påbörjat sitt samarbete arrangeras ett möte vid pingsten i Pilgramshain i Nieder-Schlesien, ett stort gods med en ung ägare, Joachim von Jeetze, intresserad av antroposofin. På hans marker började en av de första biodynamiska odlingarna i Tyskland. Godsets huvudbyggnad, ett präktigt slott, vigdes i samråd med Albert Strohschein och Karl König åt läkepedagogiken, och platsen växte till ett

Valborg Svärdström-Werbeck, 90 år, 1969.

antroposofiskt kulturcentrum med pionjärgestalter som Strohschein, König, Kolisko, Werbeck, Wegman, Karl Schubert. Mötet pågår mellan 19 och 21 maj 1934. Programmet handlar om läkande krafter i konsten. I förgrunden står sången, musiken och talet. Det är på detta möte sångterapi (utvecklad genom Kolisko, Wegman och Werbeck) får sin plats i offentligheten. E. Kolisko håller åtta föredrag, Valborg sjunger för sista gången inför en större offentlig publik och demonstrerar också sångövningar med sin kör. Hon håller ett föredrag "Nya vägar inom sångkonsten." Koliskos föreläsningar har titeln "Sångens hygieniskt-terapeutiska betydelse" där grundläggande aspekter kastar nytt ljus över sjungandet:

"Det finns inga omusikaliska människor. Vi är födda ur sfärernas musik. Sången har en mer djupgripande uppgift idag än vad vi allmänt tror. Det handlar inte om att utbilda de begåvade; där det inte finns någon röst måste den väckas! Sången har numera uppgiften att verka helandepedagogiskt och social-hygieniskt. Människan är i sin helhet konst; den sjuka människan har fallit ur densamma och läkekonsten hjälper henne tillbaka."

Tiden för Andra Världskriget tillbringade Fru Werbeck i Schlesien med sin dotter och hennes son. När ryssarna 1943 närmade sig tvingades de, liksom miljoner andra, på flykt västerut. Och efter stora umbäranden hamnade de i den lilla byn

Eckwälden c:a 40 km öster om Stuttgart. Där fanns det enda läkepedagogiska hem som med sin modiga föreståndare Franz Geraths stått emot Gestapos påtryckningar och under kriget fortsatt sin verksamhet. Werbeck börjar ett körarbete där, men är förkrossad. Hennes sångskola finns inte. Tyskland är sönder-bombat, kulturen nertrampad. Hon blir bitter och resignerad. Hon är nu i sextioårsåldern och har inte mött en enda människa som skulle kunna ta sig an den nya sångimpulsen. Hon avvisar allt musikaliskt fackfolk och ägnar sig enbart åt läkesång med en liten skara trogna patienter. Dock fortsätter hon att arbeta med några läkare. Bl.a. Dr. Simon Pressel, känd genom den s.k. Pressel-massagen. Han hade suttit fyra år i ett ryskt fångläger och säger till henne: "Fru Werbeck, om jag inte hade haft denna sång skulle jag för länge sedan ha dött."

1951 blir Valborg Werbeck bjuden till Skottland där Karl König, som var jude och flykting från Tyskland hade grundat Camphill-rörelsen. Hon stannar där några månader och inspireras till två kompositioner: "Die kleine Messe" och "Licht und Tontherapi, die Wanderung der Seele durch die Planeten." Det senare verket grundar sig på Rudolf Steiners föredrag "Occulte Untersuchungen über das Leben zwischen Tod und neuer Geburt." Röster sjunger intervall på vokaler till färgskugg-eurytmi bakom genomskinliga tygskärmar.

Väl återkommen till Eckwälden lever hon ett stilla tillbakadraget liv. Hon är nu långt över 80 år och undrar: "Finns ingen ur den yngre generationen som ur konstnärlig medvetenhet kan omfatta denna framtida sångimpuls?"

I byn bodde en liten underbar kvinna, en något yngre väninna till Valborg, Johanna Iderhof hette hon. Hennes kärlek till sångskolan var djup och äkta. Hon rörde sig som ett litet eldbloss genom gränderna, entusiasmen lysande i ögonen. Hon kände alla i byn och hade lagt märke till en ung musiker som en tid arbetat på det läkepedagogiska hemmet. Hon anade hans möjligheter. Hon hade yttrat till Valborg, om hur synd hon tyckte att det var, att ha så mycket kunskap och inte föra den vidare. Hon såg till att de möttes. Och mellan den gamla resignerade sångerskan och den unge kyrkomusikern uppstod genast en klang som bokstavligen skulle vibrera över hela världen. Den unge musikern var Jürgen Schriefer, förutom organist och kompositör även körledare. Han, liksom Valborg Werbeck,

hade i krigets slutskede flytt från Östtyskland och bodde nu i Ruhrområdet och var engagerad i Bochum- Langendreher Waldorfskola.

Valborg var nu 87 år. Vid ett av deras allra första möten hörde hon sig själv utbrista: "Om ni inte för denna skola vidare kommer den att dö med mig." Så följer fyra högtintensiva år av övande och hon lyckas överlämna - han lyckas ta emot - hela detta mäktiga bygge av forskning och erfarenhet. I augusti 1971 insätter hon officiellt Jürgen Schriefer som ledare av sångskolan och bekräftar detta till Vorstand vid Goetheanum.

Bara några veckor före Valborg Werbecks död sjunger några närvarande elever den "Lilla Mässan" för henne. "Mycket mera värme" ville hon höra i deras röster. Mot slutet vårdas hon i sitt hem av en ung sköterska. När den gamla purket vägrar ta sin medicin blir sköterskan villrådig och ber i sin förtvivlan som till ett litet ovilligt barn: "... men snälla söta säg AAA." Fru Werbeck rynkar pannan: "HELT FEL!" och hon demonstrerar det rätta: "AAA." Och med härlig sinnesnärvare passar den alerta sköterskan på att stoppa ske den i munnen på den gapande Valborg.

Valborg Werbeck-Svärdström dör den 1 februari 1972 och hennes grav finns på kyrkogården nära Walas stora trädgård med läkeväxter.

I alla djupare frågor om sin forskning hänvisade hon till den andliga världen och till samarbetet med sin make.

*"Jag har inte skapat denna skola
Jag har bara förmedlat den"*

Nu tar Jürgen Schriefer vid. Om man ser tillbaka på hans arbete för "Die Schule der Stimm-enthüllung" kom Eugen Koliskos uttalande "Där det inte finns någon röst måste man väcka den" kännas som ett motto. Jürgen Schriefer har fått tusenden och åter tusenden av människoröster att klinga, människosjälar att lysa. Hans stora gärning är både läkandepedagogisk och social - hygienisk. Hur många Waldorfskollegier, barn, körer och andra människogrupper har inte i årtal övat och övat?

Efter Werbecks död får Jürgen Schriefer snart en inbjudan till Sverige av Elly Berner. Redan hösten 1972 kommer han till sin mästarinns hemland och stort intresse väcks varaktigt i Järna, Göteborg och Stockholm. Jürgen Schriefer träffar Pär Ahlbom som var en av få som på 1960-

talet fick en tids undervisning av fru Werbeck. Och det klingar klart mellan de två: Improvisation och Werbeck-sång (så började Stimmenthüllung kallas) möts. Snart kommer förfrågningar från Finland och Norge. Stuttgarts Waldorfseminarium är nästa. Därifrån och genom Fria Musikskolan sprider studenterna Werbeck-sången ut i vida världen: Camphill-rörelsen, Östtyskland med Wolfgang Strübing, Manfred Blefferts "Plastisch-Musikalische Arbeitstätte vid Bodensjön", Julius Knierim med lyrainpulsen, Lothar Reubke i Kristensamfundet Stuttgart, Choroï med Norbert Visser, överallt möter Werbecks verk genom Jürgen Schriefer de unga och nya. Han bildar en sånggrupp i Eckwälden som träffas första gången 1973 och växer till en internationell och mer än 100-mannakör som varje påskvecka övar stora verk med anslutande konserter. Senare sjunger kören i Sverige, Chartres, IDRIART Jugoslavien och Goetheanum. Jürgen Schriefer reser till U.S.A., England, Brasilien, Israel, Ryssland, Mongoliet, Kina, Sydamerika och återkommer årligen till flera av platserna för att utbilda människor som valde Werbeck-sången som livsuppgift inom konst, läkesång eller religion. I Holland växer en annan gren av läkesång fram genom Arnold Dourhoud-Mees. Han studerade sång hos Thea Onnes, en elev till Valborg Werbeck. Så bildades koncentrationer i olika länder, på senare år även i Chile och Taiwan inspirerade av Schriefers elever, där man nu kan lära känna eller söka utbildning i pedagogisk-, konst-, eller läkesång. Behovet av att kunna studera Valborg Svärdströms bok är stort och den är numera översatt till många språk.

I Tyskland bildades "Vereinigung zur Förderung der Schule der Stimmenthüllung", en sammanslutning till stöd för sångimpulsen, som numera drivs som ett nätverk utan formell föreningsstruktur. Sedan 2014 är läkesången officiellt erkänd som antroposofisk konstterapi av den Medicinska sektion vid Goetheanum.

Jürgen Schriefers arbete med Valborg Werbeck Svärdströms verk syftar långt in i en okänd framtid. Övandet handlar ju till sist och slutligen inte om att sjunga vackert eller bättre eller ens aldrig så "periferert och eteriskt", utan om förberedelse för en kommande kulturepok.

Pär Ahlbom berättade om Fru Werbeck: i ett av deras samtal beskrev hon hur, efter att ha hört Rudolf Steiner tala om en kommande moralisk nöd som i en avlägsen framtid skall vändas av Maitreya

Familjen Werbeck med väninnan Uschi Meier (längst till höger) i Kassel 1916.

Buddhas röst, beslutade att hennes arbete skulle rikta sig mot detta mål. "Hur skall annars en sådan röst någonsin kunna hitta ett dugligt hölje." En sådan vilja måste ha begeistrat Rudolf Steiner.

Källor:

Maija Pietikäinen
 "Des Herzens Weltenschlag" - Biografi
 von Valborg Werbeck-Svärdström
 Verlag am Goetheanum 2012
 ISBN 978-3-7235-1430-6

Valborg Werbeck-Svärdström

"En Skolningsväg för Människorösten" -
 med inledning av Jürgen Schriefer
 Kosmos Förlag, Järna 1982
 Originalalets titel

"Die Schule der Stimmenthüllung, ein
 Weg zur Katharsis in der Kunst des
 Singens"

Till svenska av Hans Lindmark och Tor
 Molin
 ISBN 9186066064

Reinhild Brass
 "Jürgen Schriefer ein Übender"
 Edition Zwischen Töne 2021
 ISBN 978-3-937518-43-5

Fortsättning 2022

I nästa nummer kommer en text av Sinikka Mikkola som handlar om:

„Die Schule der Stimmenthüllung" har Valborg Svärdström Werbeck kallat sin sångskola. Ordet "Enthüllung" hänvisar på att det finns en stämma i människan, som man genom att gå i skola kan lära sig att avtäcka. Så det är inte rösten man behöver skola utan människan. Människan behöver alltså kunskap om hur en sångröst kan befrias från de hindren som står i vägen för ett fritt klingande. ...

KONST

Joseph Beuys & Wilhelm Lehmbruck

Tom Tritschel och Jens Heisterkamp

I sitt sista anförande kort tid innan han gick bort, uttryckte Beuys sin uppskattning för skulptören Wilhelm Lehmbruck, som hade gjort honom uppmärksam på skulpturens princip. Vem var denna skulptör, som enligt Beuys' egna ord hade initierande betydelse? Sökandet efter ett spår.

”Jag vill gärna få tacka min lärare Wilhelm Lehmbruck”. Med dessa ord börjar Joseph Beuys sitt anförande då han mottog Lehmbruck-priset av staden Duisburg. Lärarens skrivbord står i Lehmbruck-museet i skulptörens födelsestad, bredvid står verket som skulptören kallade Den fundersamma/eftertänksamma (Der Sinnende). Det är 12 januari 1986, mindre än två veckor senare dör Joseph Beuys.

Anförandet, som finns på Youtube, är ett testamente. Med ord fyllda av tacksamhet minns Joseph Beuys hur Lehmbruck var den som bidrog till att han kom att viga sitt liv åt skulpturen. Som ung hade han tillfälligt fått en broschyr med bilder av konstnärens skulpturer i handen, och dess verkan var skakande. Då måste han ha varit ungefär 17 år. ”Allt är skulptur”, dessa ord från Lehmbruck blev till ett eget livsmotto för Beuys. Lehmbrucks verk inspirerade honom till ”en helt ny teori om skulptural gestaltning... som inte bara tar tag i fysiskt material, utan också kan forma själsligt material.” Det betyder en konst som vill gestalta själva själen som ett stoff, och därmed bryter sig ut ur den isolerade konstvärlden in i det mänskliga sociala livet. Genom Lehmbruck blev han på så sätt ”driven direkt till idén om ’social skulptur’”, berättar Beuys. Och han beskriver ytterligare en sällsynt erfarenhet: Ur den oansenliga broschyren som han höll i händerna den gången, kom en flamma emot honom med uppdraget: ”Skydda flammen!”

En skulptural höjdpunkt

Vad var det hos Lehmbruck som fascinerade Beuys på ett särskilt sätt? I sitt anförande

skisserade han hur denna konstnär med utgångspunkt i Rodin hade utvecklat skulpturen till en högre nivå. Enligt Beuys så räcker det inte att använda synsinnets för att varsebli Lehmbrucks skulpturer, man kan egentligen inte ”se” dessa skulpturer längre, man måste också öppna dem med andra sinnen, i synnerhet med hörselsinnet och tankesinnet. En jämförelse mellan den kända Tänkaren av Rodin och ett liknande motiv i en skulptur av Lehmbruck (också känd som Sittande yngling) visar vad som menas: Rodins tänkare brottas visserligen med tankar, framför allt så är han en ”boxare med muskler”, som Lehmbruck en gång ironiskt uttryckte det. Rodin gestaltade en heroiserande manlig akt, som ligger långt ifrån det som tillhör tänkandet. Lehmbrucks tänkare framställer å andra sidan, så som gestalten i de två händerna visar, en som är förtvivlad, vanmäktig, men också en som är mer bestämd: Man får intrycket av att han antingen vill skapa något ur intet eller något som kommer att gå under. När Beuys säger att tänkandet är en plastisk handling, så blir det möjligt att erfara detta genom Lehmbrucks tänkare. Konstnärligt har han lösgjort

Lehmbruck, Huvudet till en tänkare.

sig från aktens förebild och skapat något som helt och hållet blivit till gest. Detta förs över till betraktaren. Hans skapande är inte en fortsättning av den naturalistiska estetiken hos Rodin. Han bygger upp och sedan tar han bort delar av skulpturerna. Ibland säger han upp dem och gör dem till en torso. Hos Rodin är skulpturen till det yttre en del av rummet där den står. Hos Lehmbruck blir den yttre sidan till skulpturens insida. Den börjar leva i omkretsen och utmana våra finare sinnen.

Lehmbrucks liv som skulptur

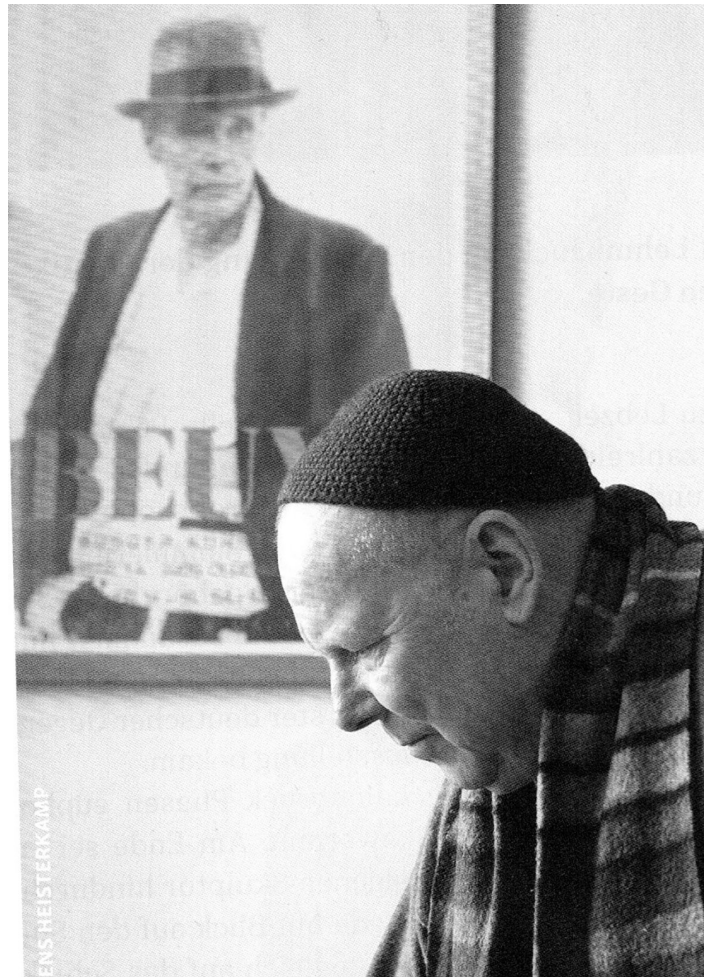
Lehmbruck var född 1881 och hans liv varade bara två gånger 19 levnadsår, som var exakt uppdelade på det 19 och 20 århundradet. Beuys berättade att han hade visat sig som dubbelbilden av en yngling eller också en jungfru – gåtfulla ord i detta anförande. Lehmbruck var alltigenom framgångsrik som skulptör. Han hittade tidigt konstsammlare och människor som stödde honom. Han deltog på talrika utställningar och på samma sätt som Beuys var han en av få tyska konstnärer som ställde ut i USA under sin livs-

tid. Lehbruck vårdade nära kontakter med ett stort antal kulturarbetare och lärde därför också känna antroposofin, t.ex. genom målaren och samlaren Hilla von Rebay, som hade lyssnat på Rudolf Steiner i Berlin 1904. Hon flyttade senare till USA och tillsammans med Solomon R. Guggenheim byggde hon upp det berömda museet, där Beuys som den första tyska samtidskonstnär fick visa en stor utställning av sina verk 1979.

Under sitt liv fick Lehbruck erfara perioder av euforiskt skapande och djupaste tungsinne. Till slut gick han "genom dödens dörr i sin egen skulptur", som Beuys uttryckte det i sitt anförande med tanke på konstnärens självmord. Med detta antydde han samtidigt något av det modernas öde, som kom till en höjdpunkt och ett avslut i Lehbrucks skulptur. En vidare utveckling av den traditionella skulpturen var uppenbart inte möjlig. Hos sin lärare, Ewald Mataré, hade Beuys riktigt nog först fått lära sig det traditionsbundna inom skulpturen och t.ex. medverkat till kyrkobyggen. Den avgörande metamorfosen i arbetet med skulptur hänger dock samman med materialets roll. I Beuys skulptur spelar detta en underordnad roll - Nike von Samotrake är på samma sätt som Laokoongruppen utförd i marmor. Och Lehbruck kunde allt efter behov göra sina figurer i stengods eller brons, det handlade då mer om praktiska frågor, det centrala var alltid formen. Beuys är den första som inte betraktar stoffet som bärare av formen, utan som en substans i sig. Fett, filt, koppar, vad är det egentligen? Konstnären börjar där

Lehbruck, Sittande yngling.

Wilhelm Lehbruck.

naturen slutar. Han tar upp materialen som substanser och för in dem i skulpturen. Han börjar använda dem som en alkemist. Och i samband med allt detta blir tidelementet viktigare än den sinnliga formen. Beuys betonar att detta tar sin början hos Lehbruck. Den rörliga skulpturen uppstår. Aktionerna, själen och människan själv blir till material, blickpunkten blir det sociala som skulptur.

Lehbruck och Steiners upprop.

I Beuys' anförande kommer det fram att denna dimension också var närvarande för Lehbruck. Under de första veckorna året 1919 hörde han till dem som undertecknade ett upprop, där Rudolf Steiner ville bidra till en ny början i samhället efter krigsslutet. "Efter sina erfarenheter under kriget, då Lehbruck hade fått lida oerhörd mycket, står en man upp och ser orsaken till detta krig i det andliga livets medvetenlöshet", betonar Beuys. Steiner tanke var den gången en ny social ordning grundad på tregreningen av den sociala organismen, d.v.s. den idé där områdena för det andliga livet, rättslivet och näringslivet kan

utveckla sig enligt sina egna verksamhetsprinciper; frihet, likhet, broderskap.

Lehbruck utvecklade inte bara skulpturen vidare på ett avgörande sätt, utan med sin underskrift i detta upprop ställde han in sig i en socialestetisk aktion, som ville tala till varje människa som medverkande till den sociala skulpturen. Det som i slutet av Lehbrucks liv planterades som ett frö på ett ödesdigert sätt, har utvecklat sig i hela Beuys' skapande. (...)

Vidareutvecklingen av demokratin, frihet i det andliga livet och tillvaron inom en post-kapitalistisk ekonomi, är frågor som i dag på inget sätt är avslutade. I samband med polariseringen i samhället verkar de snarare mer pockande än tidigare. Den sociala skulpturen väntar fortfarande på att träda in och få en plats i den sönderfallande abstraktion som man kallar samhälle. Mottot "skydda flammen" är mer aktuellt än någonsin.

***

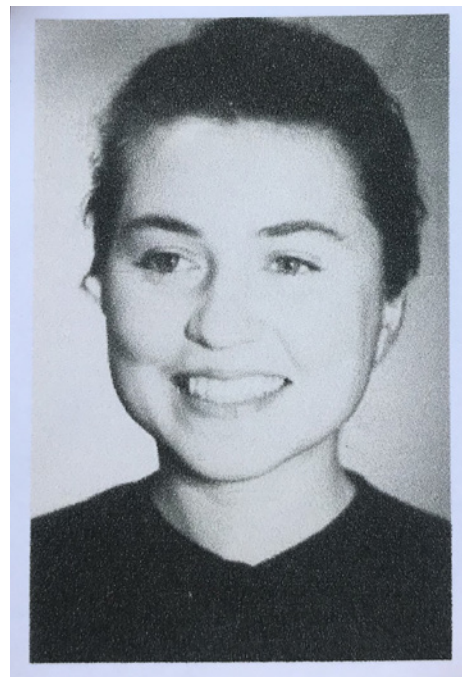
>>>

Joseph Beuys & skulptur av Lehmbruck.

En festlig bild på Majlis Lindroos och Märta Arman. De tycks dela på en tallrik i samband med lunchpaus på sjuksköterskemötet. Läs nekrolog på sida 34.

Majlis Lindroos

* 1940 08 08, † 2021 05 27

Läs nekrolog på sida 34.

Här som ung kvinna, slutet av -50 eller i början av -60 talet. Majlis Westerholm heter hon här (Majlis gifte sig med Sven Lindroos sommaren -66).

Majlis Lindroos bland sjuksköterskekollegor vid Goetheanum i Dornach (tredje från vänster med lila sjal). Läs nekrolog på sida 34.

Wilhelm Lehmbruck – En skulpturens mästare

Wilhelm Lehmbruck föddes 1881 i den lilla byn Meiderich vid Duisburg som barn till en gruvarbetarfamilj. Hans folkskollärare blev uppmärksam på barnets konstnärliga talang och såg till att han, som var utan egna medel, fick ett stipendium och en studieplats på Konsthantverksskolan, senare också på Akademin i Düsseldorf. Efter de första framgångarna i Rhenland, flyttade Lehmbruck 1910 med fru och barn till Paris, där han bland annat träffade Rodin och deltog i utställningar. Med skulpturerna Den knäböjande och Den fundersamma/eftertänksamma fick han 1911 sitt genombrott. När kriget bröt ut flyttade han först till Berlin, där han hjälpte till i ett krigslasarett. 1916 flyttade han till Zürich.

På grund av ett porträtt-uppdrag och en olycklig kärlek vände han i januari 1919 återigen tillbaka till ett Berlin som var skakat av politisk oro. Den 15 januari hade Wilhelm Liebknecht och Rosa Luxemburg blivit mördade. I början av februari måste någon ha kontaktat honom och gjort honom uppmärksam på Rudolf Steiners upprop. Till det tyska folket och kulturvärlden, som uppmanade till en ny politisk början under förtecknet "Tregrening av den sociala organismen." Uppropet kom ut 5 mars 1919 i flera tyska tidningar och var undertecknat av många intellektuella, politiker och konstnärer, bland dessa också Wilhelm Lehmbruck. Den 25 mars 1919 tog konstnären sitt eget liv i ateljén i Berlin Friedenau.

Mer om Lehmbrucks biografi:
www.lehmbruckmuseum.de/museum/wilhelm-lehmbruck/biografie

Dr. Jens Heisterkamp är utbildad i historia och litteraturvetenskap, författare och chefsredaktör för den tyska tidskriften Info3.

Tom Tritschel är utbildad konstnär, och idag verksam som präst i Kristensamfundet i Bochum.

Källa: Info3 – April 2021
Översättning: Red, BF.

BÖN

Bli frö – flamma – sol

Georg Dreissig

Mitt jag i samtal med mig själv

När man frågar barn som förbereder sig för konfirmationen vad det betyder att lämna barndomen bakom sig och bli ungdom kommer svaret blixtnabbt – i min erfarenhet var det genom åren i alla grupper samma svar – och utan några funderingar, det lyder: "Att vara ungdom betyder att vi är fria, fria att själv fatta beslut. Sedan tar det en stund men så kompletteras svaret med insikten och så sker det garanterat i varje grupp: "Nu är det vi själva som är ansvariga." Men hur ska detta lyckas? Hur ska ungdomar i en handomvändning börja handla ansvarsfullt? Vem tämjer deras frihetssträvan och leder den mot meningsfull utveckling? I samtalen blir det snart tydligt att dessa unga människor anser i efterkant att långt ifrån allt de gör var riktigt och ansvarsfullt gjort. "Det här var inte bra, gör det bättre nästa gång" blir föresatsen. De måste först lära sig handla ansvarsfullt, de själva är sina lärare. Man kan på ett vaket sätt leva sig in i situationen där eleven samtidigt blir sin egen lärare. Det är den unga människans spännande och spänningsfyllda livsverklighet; den är på samma gång hemlighet och källa för all ungdomlighet ända upp i hög ålder. Den blir möjlig när ungdomen börjar inse att när hon/han är helt hos och med sig själv samtidigt är i samtal, i ett utbyte med sin egen lagstiftare, alltså med den som gör klart för henne/honom vem hon/han är och ur vilka impulser handlingen sker. Det är den som har rätt att kräva: "Du ska göra det bättre imorgon." I samtalen med barnen känner man sig försiktigt fram till rätt svar när frågan inställer sig: Vilken av dem båda är egentligen jag? Den som har handlat eller den som har fullmakten att beteckna handlingen som bra eller dålig? Ur avvägandet växer insikten fram, att bådadera är del av mig själv. Utan att jag hela tiden på nytt leder in mitt högre jag i samtal med mitt vardags-jag kan jag inte vara trogen mot mig själv och handla ansvarsfullt. Vilket underbart väsen den inre lagstiftaren är visar sig snart när barnen svarar på frågan: "Om ni hade möjlighet till det, vad vill ni uppnå i världen, kanske rentav förändra?" Alla himlar borde jubla när de

hör svaren: "Jag vill att inga ska hungra längre." "Jag önskar att klyftan mellan rik och fattig minskar." "Jag önskar att alla krig försvinner." Där sitter någonstans en liten krets av unga människor vars jordeliv nyss börjat men i den här kretsen lever längtan efter det goda, efter rättvisa, uppskattning, kärlek. Och förtroendet lever i dem att det är möjligt.

Vad är som pågår här? Vi tar del i fenomenet hur ett jag växer utöver sina egna gränser, sätter upp ett mål och gör det till sitt. Målsättningen är långt större än den enskilda människan. För ingen skulle kunna säga: du är ansvarig för friden eller rättvisan i världen. Bara en enda kan det och denne kan enbart säga det till sig själv: Jag bär ansvaret eller bättre, jag gör mig till ansvarig för det. Företeelsen vi har lyssnat in oss i barnens samtal är att treva sig fram till det jordiska människojagets hänvändelse till världens gudomliga grund. Jaget – är det väsen som griper utöver sig självt därigenom att det sätter sig självt sina gudomliga mål. Genom att göra det, blir det faktiskt först sig självt. Det goda, det sanna, kärleken – gudomliga solkrafter, ska verka i det egna inre utan att därför bli rent personliga; men i världen kan de bara utvecklas därigenom att människor blir gripna och genomvärmda av dem, säger "Jag" till dem.

Att be betyder: bli frö

Barnen talde om hur människojaget blir till frö. Därigenom att jaget i sin tillslutenhet börjar treva sig in i en verklighet bortom egna gränser, förhåller det sig som fröet som bortom skalet anar solens krafter och öppnar sig mot dem. Jaget som förnimmer solverkligheten kan vända sig till den i förhoppning om att någon gång låta den komma in till sig, bli styrkt av den och förmögen till utveckling. Jaget kan ur sig självt i frihet och kärlek besluta sig för att bli frö, öppna sig och så sig in i den gudomliga urgrunden. Bedjandet börjar med den egna erfarenheten i det inre att bli frö. I Bergspredikan säger Kristus till lärjungarna när han lär dem Fader Vår att de först bör dra sig tillbaka in i det egna tillslutna inre: (Matt. 6:5 ff.) "Om du vill be, gå i din innersta kammare och stäng igen din dörr." Kom först helt till dig själv – anmoda Kristus den bedjande – och upptäck att du känner närvaron av en annan när du helt och hållet är hos dig själv, en annan som dock hör till ditt eget väsen in i vilken du kan bädda ditt eget väsen och i vilken du kan hitta dina mål, modet samt kraften att förverkliga dem. Den

här du-erfarenheten hör med nödvändighet till den egna erfarenheten av det inre. Jag är först mig själv när jag på det viset blir frö. Den andre som man med nödvändighet kan treva sig fram till kallar Kristus vid namn när han säger: *"Be till din Fader som är i det fördolda!"* I början av vår tideräkning var det enda i huset som kunde låsas rummet där sådden förvarades. Vi kan tänka oss att Kristus åsyftar till ett dylikt rum: Genom att den bedjande beger sig in i såddens kammare i sitt eget stängda inre, blir den själv till sådd. Lärjungarna kan genom den här anvisningen från Kristus även ha haft ett annat stängt rum inför sig. De kan ha fyllts med helig skräck, de kände ju till den tillstängda orten i vilken Gud råder i det förborgade, som var centrum i deras religiösa liv: Det allraheligaste i templet i Jerusalem, i vilket stentavlorna med Mose lag vilade under vingarna av två keruber. Nu lär de sig, att deras eget inre i fortsättning vill utbilda sig allt mer till en ort där lagen är lagt ner i, där änglar vakar och där Guds väsen kan erfaras.

Att be betyder: bli flamma

Att bli frö är början i bedjandet, att ana hur det är att känna sig in i ett annat väsen bortom egna begränsningar. Kristus uppmanar lärjungarna till detta när han lär dem att inte be Fadern om något utan att be till honom. Orden på grekiska som används här låter helt olika: *aitéo* står för att *be om* något, *proseuchomai* för att *be till*. I det grekiska språket blir redan i klangen tydligt att det rör sig om helt olika aktiviteter. För att kunna be så som Kristus har instiftat det bör vi ha klart för oss hur skillnaden är mellan att be till och att be om något. Ordet *proseuchomai* är att lovprisa den man vänder sig emot. Men det förutsätter att den bedjande har en sådan inre varseblivning av gudomens väsen att den faktiskt kan uppenbara det i lovprisningen. Att be betyder att lyssna in i Guds hjärta och känna och förnimma hur hans väsen uttalar sig i mitt tänkande – *ditt namn* – i mitt kännande – *ditt rike* – och i min vilja – *din vilja*. Det gudomliga väsendet kan strömma in i den bedjandes själ som aktivt imaginerar gudomen. Det uppfyller själskrafterna som trevar sig fram till det så som solkrafterna strömmar in i fröet, uppfyller det och ger det liv. När vi ber drar Fadern in i oss, vi "suger" in honom i vår egen själ. Det vi händer till honom uppfyller han med sitt väsen. Kristus visar hän till Faderns gåva när han säger: *"Din Fader som ser i det dolda kommer ge dig tillbaka."* Nu har bedjandet blivit att ge och ta på samma gång, att andas i Gud.

I den meningen att bedjandet betyder att forma, att bilda fram Guds väsen i den egna själen så att det kan uppfyllas av honom, kan vi varsamt säga: I vår bön till Gud ber Gud också till oss. Om vi låter hans väsens bild växa fram i oss, uppstår ur hans väsen samtidigt imaginationen i oss, den sanna bilden av det som vi vill bli till, människobilden som vi griper och söker uppfylla med eget liv. Nu är bönen långt mer än en samling ord; den är att förena sig, Gud och människa blir (till) ett.

I processen där Guds väsen drar in i den bedjande förvandlas bilden av fröet till bilden av flammen. Det är sakenligt, för att fröets egenart är att bli gripen av solens makt och uppfyllas med dess kraft. Solen svarar på fröets hängivelse med en egen gåva. Hur stor är inte den gudomliga gåvan! I en ljuslåga brinner inte bara ljusets stearin eller bivax utan i mycket större omfång omgivningens syre och de kan bara brinna samtidigt. Fröet visar sig först i sin sanna verklighet när vi ser det lilla yttre fröet osynligt inhöljt av en låga till vilken det glöder hän emot. Lågan griper det och leder det utöver sig självt så det kan blomma och bli till frukt. Så är också den bedjande kringstrålad av en helig flamma. Den bildas av den bedjandes gåvor men till större del av det gudomliga väsendets hängivelse. Den bedjande får inte bara ge sig hän den måste även låta sig gripas. Nu kan tillvaron bli fruktbar.

Att be betyder: bli sol

Om vi bedjande flammor upp till en gudomlig låga blir vi förenade och genomträngda med dessa gudomliga krafter som offerar sig till oss. Hur vi orienterar oss, vad vi gör får betydelse utöver oss själva, det strålar in i världen, bär ljus in i mörkret, värme och impulser för livet. Gudomliga krafter verkar in i världen. Kristi ord ur Bergspredikan som klingar i uppmaningen: *"När ni förlåter människorna deras förseelser kommer er himmelske Fader också att förlåta er. Om ni inte förlåter människorna, kommer den himmelske Fadern inte att förlåta era förseelser"*, mynnar in i processen då det solartade växer fram i den bedjande.

I solens ljus syns genast och tydligt vad som är utformat på ett bra sätt och vad inte. Men i solens värme verkar en kraft som kan gripa tag i det som inte är fullkomligt och förvandla det. Solen ser inte bara fröet utan varseblir redan anlagen till blomma och till frukt. Tillsammans med ljusets klarhet skänker den till väx-

terna kraften att utveckla sig in i bilden som verkar i solens blick. Från den bedjande kan solförvandlingskraft stråla ut över människorna. Den bedjande kan se Guds avbild i varje människa så att den som bli sedd i den bilden får nytt mod och glädje att bli människa. Det som människan dragit på sig som skuld kan hon nu modigt gripa tag i och bearbeta. Så kommer hennes strävan att bli ett meningsfyllt och fruktbart arbete.

Så bör ni be! Gör inte många ord, utan vänd er mot er himmelske Fader genom att öppna tanke, känsla och vilja för hans verksamhet, så som fröet öppnar sig för solens verksamhet! Känn hur han värmande strömmar in i era själskrafter för att slutligen flamma upp tillsammans med er i helig offerlåga! Ljuset må ni sedan bära ut i världen som en sol så att det kan skapa vardande och förvandling.

Källa: Die Christengemeinschaft Nr. 1, 2021.
Översättning: Red. FN

PANDEMI

Waldorfskolor och corona:

"Corona förnekelse har ingen plats på waldorfskolor"

Artikel ur den tyska välkända tidskriften Die Zeit

Kan man sätta likhetstecken mellan antroposofier och vaccinationsmotståndare? Waldorfpedagogen Jost Schieren bestrider detta. Waldorfskolor skapar rubriker i Corona krisen eftersom exempelvis vägran att bära mask bland föräldrar sätter skolledningen under tryck eller att några lärare uppmanar sina elever att inte lyda de uppsatta reglerna. Ett intryck kan uppstå att det i dessa skolor finns en majoritet av vaccinationsmotståndare och Corona förnekare. *Bund der Waldorfschulen* kommenterar detta med att de uppskattar att på 10 av totalt 254 skolor finns det medarbetare som bryter mot Corona reglerna eller där skolledningen inte genomdrivar dem konsekvent och att föräldrar har protesterat mot dem... Jost Schieren är professor i waldorfpedagogik vid Alanushögskolan och säger att problemen snarare är sociologiska än ideologiska.

Zeit: Waldorfskolor och den antroposofiska läran pekats för närvarande ut som en orsak till de dåliga vaccinationskvoterna. Kan ni bekräfta detta?

Jost Schieren: I Tyskland finns det cirka 250 waldorfskolor och omkring 90 000 waldorfelever. Således går ca 1 % av Tysklands elever där. Det är verkligen ingen stor grupp. Även om av dessa alla föräldrar och lärare vore vaccinationsmotståndare – vilket inte är fallet – skulle de inte kunna vara ansvariga för den lägre vaccinationskvoten.

Zeit: En studie vid universitetet i Basel på uppdrag av Heinrich Böll Foundation har dock visat att framför allt i sydvästra Tyskland är Querdenker starkt förankrade i alternativa och antroposofiska miljöer. Hur ser ni på det?

Schieren: Nadine Fvreis och Oliver Nachtweys studie är mycket intressant, eftersom den ger en mer differentierad inblick i den ofta ganska heterogena Querdenker-scenen. Dock är den enligt egen utsago inte representativ och levererar ingen kvantitativ utsaga om antropo-

sofernas inflytande i denna miljö.

Zeit: Betyder det alltså att det är fördömsfullt att säga att waldorfskolorna är en hemvist för Querdenker och Corona förnekare?

Schieren: Pauschalt sett ja. Detta fenomen finns verkligen bland en del av waldorfskolans föräldrar och även enskilda lärare. Men det är inget ideologiskt problem i antroposofin, utan ett sociologiskt, och som drabbar många fristående skolor.

Zeit: Vad menar ni med det?

Schieren: Föräldrar som skickar sina barn till fristående skolor är i regel mindre konformistiska, mer liberala och mindre statsorienterade. Många har en individuell, alternativ livsstil. Det gäller också för många av lärarna. Och nu har staten, som aldrig förr sedan Bundesrepublik grundades, gripit in i den enskilda människans personliga frihet. Men inte alla som har tvivlat på dessa frihetsinskränkningar är därför automatiskt Corona förnekare och tänker ovetenskapligt. När kravet att bära mask i skolorna infördes, var en del föräldrar och lärare obekväma med detta och mot bakgrunden av det vetenskapliga faktaunderlag som då förelåg, är det också förståeligt och en kritisk attityd är ju inte dåligt i sig. Ändå finns det förstås en gräns, nämligen när det egna handlandet utgör en fara för andra. Och där betraktar jag till exempel kravet att bära mask för det mindre onda.

Zeit: Om det inte är ett ideologiskt problem, betyder det då att Rudolf Steiner och antroposofin inte alls skulle företräda de trossatser som är utbredda i esoteriska kretsar, som att vaccination skulle förhindra att kroppen mobiliserar sin naturliga kraft eller att den förstör karma?

Schieren: Många hänvisar här och där till Steiner när det gäller sådana idéer. Enskilda komponerar ihop sin egen waldorf- och antroposofitläggning. Och detta är möjligt eftersom Steiner inte ger systematiska, entydiga utsagor. Och jag är tacksam för att det sätts att tyda texterna inte delas av de officiella företrädarna. Den antroposofiska medicinen understöder inte antivaccinhållningen. Även Steiner själv vaccinerade sig mot smittkoppor och förhöll sig generellt pragmatisk när han ansåg det riktigt att barn skulle vaccineras mot smittkoppor.

Zeit: Hur ser ni på antroposofier som professor Christoph Hueck som tydligen är docent i waldorfpedagogik i Stuttgart? Han talade på demonstrationer och i egna föredrag om den egna naturliga motståndskraften: den som har ett bra immunsystem är skyddad mot virusangrepp. Och han varnar för mRNA-vaccinet.

Schieren: Jag kan inte identifiera mig med detta synsätt. Och även Bund der Freien Waldorfschulen har nyligen distanserat sig officiellt från herr Hueck i tidskriften *Erziehungskunst*.

Zeit: Vad säger den officiella antroposofiska medicinen till Corona vaccination?

Schieren: Det finns ett uttalande den 12 januari 2021 från Internationalen Vereinigung anthroposophischer Ärztgesellschaften (IVAA) och Medicinska Sektionen vid Goetheanum, d.v.s. sätet för Allmänna Antroposofiska Sällskapet, som säger:

"IVAA och Medicinska sektionen vid Goetheanum välkomnar utvecklingen av mer tolererbara och effektiva vaccinationer mot Sars-CoV-2 i hopp om att de kommer att spela en central roll för att övervinna Covid-19-pandemin." Även Bund der Freien Waldorfschulen har klargjort att ett förnekande av corona och dess motåtgärder inte har någon plats i Waldorfskolor.

Zeit: Trots detta besked är det påfallande att enskilda waldorfskolor tänker utanför dessa ramar. Spännvidden mellan de enskilda skolorna är sannolikt mycket stor.

Schieren: Ja, skolorna är självförvaltande. Och Bund der Waldorfschulen utövar ingen kontroll över skolorna. I bästa fall kan organisationen ta avstånd från enskilda skolor eller utesluta dem från förbundet, till exempel om - som skett i två skolor - starka högerpolitiska tendenser uppstår i en skola. Men det är staten som äger kontrollfunktionen som i alla skolor. Så vitt jag vet har skolmyndigheten ännu inte stängt någon waldorfskola för att den systematiskt bröt mot Corona reglerna. Jag tror snarare att vissa skolor hamnar i en svår situation för att det finns enskilda föräldrar och lärare som motsätter sig åtgärderna och andra som inte tycker att de tillämpas tillräckligt strikt.

Zeit: Hur diskuterar ni dessa situationer med era lärarstudenter?

Schieren: Många av studenterna i vår masterkurs på deltid är redan färdigutbildade lärare och många av dem är själva föräldrar. De upplever dagligen denna typ av konflikter i skolan. Vi diskuterar mycket praktiska problem: Hur betar man sig på föräldramöten när exempelvis undervisning med ansiktsmask kritiserar? Jag försöker stimulera dem till att inte själva bli upprörda och mer betona möjligheterna än hindren när reglerna ska tillämpas. Det blir många överdrifter. Och de vuxnas egen ångest förs över på barnen, som ur sig själva egentligen är mer avspända och kan hantera åtgärderna på ett självklart sätt.

Zeit: Skolor har en nyckelposition när det gäller utbildning, även när det gäller pan-

JUL

Herdar och konungar

Sammanfattning och utdrag,
Felix Nieriker
Ur ett julföredrag av Rudolf Steiner

Sammanfattning

Att få en förnimmelse för det som i världsalldet är människa är en förutsättning för att en varaktig julstämning kan uppstå. Medan påskens mysterium förmedlar en stämning för sonen, är den heliga anden pingstens tema. Julen däremot uppenbarar faderns värld i och med att sonen föds in i världstillvaron. Men med en blick hän emot det som gör människan till människa räcker det inte med den biologiska födelsen, det behövs en på-ny-födelse av det innersta i människan som ska ske någon gång under livets gång. Och denna på-ny-födelse skall stråla samman med det som trädde in i jordens utveckling i samband med den första julen. Det ger oss människor kraft till att bli födda på nytt, ovanifrån, som Kristus uttrycker det för Nikodemus i Johannesevangeliet. Men förnimmelserna som en gång var så intensiva för just detta har avtagit med tiden. Julgranen är en underbar vacker symbol för hela mänsklighetens naturliga födelse under paradisträdet och betecknande nog är den 24 december Adam- och Eva-dagen. Bilderna för den nödvändiga på-ny-födelsen finns i Lukasevangeliets bildspråk om herdarnas fromma tillbedjan och i Matteusevangeliet som berättar om magernas uråldriga heliga vishet som ledde dem till Betlehem. Både herdar och mager hade kvar ursprungliga förmågor, som annars redan var i utdöende. Herdarna kunde öppna hjärtan så att de hörde änglars budskap: ”Uppenbarad vare Gud i höjderna och frid till de människor som har en god vilja.” Och de vise tre förnam i det inre rums- och tidshemligheter som ledde dem till visshet om Frälsarens födelse. Herdar och Mager stod som representanter för en förgången tid som nu skulle övergå i andlig tomhet, ensamhet, förutsättning för att människan ur egen kraft kan finna inre frihet. Herdarnas innerliga förhållande till naturen blev till ett ytligt forskande med mikroskop och teleskop; magernas stjärnvishet reducerades till ett kallt beräknande av stjärnor och solars banor.

Men – så utför Rudolf Steiner vidare – går man in i människans djupaste djup (her-

demin. I vilken utsträckning tematiseras detta i er lärarutbildning?

Schieren: Som en del av lärarutbildningen är vi särskilt fokuserat på pandemin metodiskt och didaktiskt. Waldorfpedagogiken är ju en pedagogik som starkt orienterar sig till människan. Vi vill utarbeta och tillsammans med våra studenter pröva möjligheterna och fördelarna med en autentisk online-undervisning. En lärarinna undervisade barnen i grupper om fyra och kunde på det sättet skapa en tät kontakt. Utöver detta vill vi förbereda barnen på att kunna agera för helhetens bästa på ett altruistiskt sätt. Här är pandemin en enorm utmaning. Perioden med strängt kontaktförbud var särskilt svår för barnen. Detta måste skolorna dagligen fånga upp genom att direkt vända sig till barnen och ledsaga dem. Men vi måste också differentiera mellan det som är pedagogik och skola och det som hör till föräldrahemmet. Skolan som offentlig institution måste följa de politiska åtgärderna. Sida vid sida med detta finns föräldrahemmens privata område. Gränsen mellan dessa måste vara mycket medveten.

Zeit: Skulle ni understödja en vaccinationsplikt för lärare?

Schieren: Nej, jag anser att det är riktigt att det inte råder en vaccinationsplikt. Att vaccinera sig måste förbli ett individuellt beslut. Men allteftersom läget spetsas till behövs och bra testsystem och ytterligare åtgärder. Så vitt jag vet är vaccinationskvoten mycket hög bland waldorflärare och genomfördes i ett tidigt stadium. Om man nu skulle införa vaccinationsplikt skulle man igen öppna upp för nya onödiga konfrontationer.

1 Tysklands Querdenker COVID-proteströrelse: De agerar som en fredsrörelse, men Querdenker marscherar tillsammans med extremhögern och deras protester slutar ofta i våld. En titt på människorna bakom protesterna: En blandad grupp människor deltar i Querdenker-rallyn. Den utbildade företagsadministratören Michael Ballweg grundade rörelsen Querdenker (laterala tänkare) i Stuttgart 2020. Att organisera det har blivit hans heltidsjobb, eftersom rörelsen har spridit sig. Querdenker inkluderar pandemiskeptiker, antivaxxers och anti-lockdown-demonstranter. De hävdar att covid-19-pandemin och de federala och regionala lagarna som syftar till att stoppa spridningen av viruset kränker medborgarnas frihetssfär. Nu går demonstranter regelbundet ut på gatorna i städer över hela landet. Ofta urartar demonstrationerna i våldsamheter. Källa: <https://www.dw.com/en/meet-germanys-querdenker-covid-protest-movement/a-57049985>

Källa: Die Zeit 25/11, 2021.
Översättning: Red. GN

darnas väg) hittar man det som är gemensamt för alla människor – KRISTUS. Och så finns (magernas väg) en andlig vishet som går utöver all annan vishet, som är stjärnvishet och som i sin tur leder till KRISTUS.

Utdrag

Och nu Rudolf Steiners egna kärnfulla ord i slutet av föredraget, fritt översatta: ”En ny väg måste hittas som leder till julens mysterium. Vi måste bli så fromma i förhållande till naturen som herdarna var i sina hjärtan. Vi måste i vårt inre skådande bli så visa som magerna blev i iakttagelsen av planeter och stjärnor i tid och rum. Vad magerna utvecklat i det yttre måste vi utveckla i det inre. Det som herdarna utvecklade ute på marken i sina hjärtan måste vi utveckla i vår kommunikation med yttervärlden. Då kommer vi att finna vägen, den rätta vägen till en fördjupad förnimmelse av Kristus, till en kärleksfull förståelse för Kristus. Då kommer vi att finna vägen till julmysteriet. Då får vi med riktiga tankar och riktiga känslor ställa krubban bredvid ursprungsträdet ur paradiset, krubban som talar om hur människan först genom återfödelsen kan bli medveten om sin sanna mänskliga existens. Den som idag talar om julmysteriet måste samtidigt ställa ett krav som riktas in i framtiden. Vi lever i allvarliga tider i vilka vi måste förstå att vi faktiskt på nytt måste bli människor på rätt sätt. Vi har ännu inte uppnått det som magernas vishet förinnerligade, som herdarnas fromhet lät strömma in i yttervärlden. Den sociala frågan står med enorma krav invid porten till människans existens. Den har kommit med förskräckliga illgärningar under gångna år. Den blir allt mer hotfull, bara sömniga själar kan blunda för den. Europa håller på att slå all kultur sönder och samman. Det kan enbart lyfta sig ur detta kaotiska tillstånd därigenom att människorna åter hittar möjligheten att utveckla ett äkta mänskligt förhållningssätt i sociala sammanhang. De kommer att utveckla det när de fördjupar och förinnerligar sina känslor, så att de i iakttagelsen av naturen blir så fromma som herdarna på fältet var genom sina inre krafter när ängeln förkunnade för dem om gudarnas uppenbarelse där uppe och om jordefriden här nere. Enbart med sådana krafter bemästrar man det sociala livet och enbart då, när det som skådas i rummets vidder och i tiders följder drar in i det inre så att människan ser världsansdens sanna väsen som en helhet, så som kinesen ser den enda solen på samma sätt som amerikanen och europén som är mittemellan dem. (...) Så som solen är en helhet så är solväsendet

som bär människan en helhet. Ser vi ut i världsvidderna finner vi uppmaningen att förena mänskligheten. Ser vi in i människans djupaste, inre hemligheter finner vi uppmaningen att förena mänskligheten. Det som uppenbaras därute, även det mest andliga, talar inte om en differentiering av mänskligheten, inte om ofrid. Det som talar i det djupaste inre talar inte heller om en differentiering av mänskligheten, inte om ofrid. (...) Vi behöver en ny väg. Åter tonar rösten emot oss: Ändra ert sinne, se på ett nytt sätt hän emot världens gång! Och ser man på rätt sätt in i världens gång, när man ser människans väg, som vi själva är delaktiga i, då hittar vi vägen till hemligheten som kunde uppenbara sig både för herdarna och för de utvecklade vise och vilken kommer att uppenbara sig både i vårt inre och i vårt sätt att skåda in den yttre världen. (...) Vi måste återfinna Jesus-julhemligheten därigenom att vi i vårt inre vårdar allt det vi idag skulle tala om. Vi måste hitta julljuset i oss själva så som herdarna fann änglarnas ljus ute på marken. Vi måste som magerna från Österlandet gjorde, hitta stjärnan genom den kraft som är sann andevetenskap. Då öppnas vägen för oss till det som innehåller julens hemlighet. Vi ska känna igen det, det påminner om människans återfödelse.

(...) Vi närmar oss på rätt sätt barnet som ligger i krubban när vi hör orden som det idag vill tala till oss:

Väck julljuset i er, och julljuset kommer tillsammans med era medmänniskor att uppenbara sig även i yttrevärlden.”

Föredraget hölls i Basel den 23 december 1920, ur GA 202 Sammanfattning och utdrag, Felix Nieriker

Om jultankens djupare mening

Den 14 oktober 1913, ett knappt år före Första Världskrigets utbrott, formulerade Rudolf Steiner följande angående människors möjliga relation till Kristusväsendet:

”Den andliga gestalten i det blott tänkta måste människorna byta ut mot den andliga gestalten i det omedelbart åskådade, upplevda och med känslor genomträngda av den andligt levande Kristus som skrider bredvid alla människosjälar.”

Ur Vorstufen zum Mysterium von Golgatha. GA 152
Översättning: Red. GN

7 frågor

Samuli Patjas, läkepedagog/waldorflärare, Master Degree in Waldorf Education. Rektor på Novalisgymnasiet i Järna sedan 2008.

1) Hur - var mötte du antroposofin?

År 1979 gjorde jag min vapenfria samhällstjänst på ett sjukhus i Finland. Jag fick en idé att jag skall gå och lyssna på ett föredrag om antroposofi. Den kvällen föreläste Reijo Wilenius. Oförglömlig kväll.

2) Vad gör du just nu?

Jag arbetar som rektor och skolchef på Novalisgymnasiet. En fantastisk fin skolgemenskap.

3) Vad får dig att känna dig levande?

Att jag får verka i en verksamhet där öppenhet och tankefrihet uppskattas obehindrat.

4) Vilket verk har gjort intryck på dig?

Svår fråga. Steiners Teosofi var ju en häftig bok.

5) Är det något du saknar i den antroposofiska kulturen?

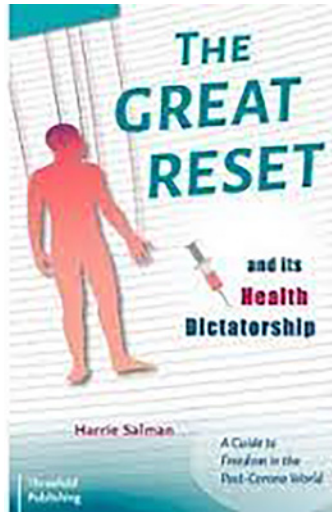
Hjärtekrafter.

6) Vad är du tacksam för?

Att jag inte hittat den absoluta sanningen med livet. Det finns så mycket att undersöka och förundras över.

7) Var ser du framtiden för antroposofin?

I mellanmänskliga handlingar.

BOKANMÄLAN

The Great Reset

Maria Linden

Bokens titel:

*The Great Reset and its Health Dictatorship -
A Guide to Freedom in the Post-Corona World*

Författare:

Harrie Salman

Förlag:

Threefold Publishing 2021

Harrie Salman, som tidigare bidragit till Forum Antroposofi med artiklar om Sophia och om Vidar har nyligen utkommit med en bok som är brännande aktuell i rådande världsläge. Bokens engelska titel är *The Great Reset and its Health Dictatorship* och kan ses som en kommentar till boken *COVID-19: The Great Reset*, utgiven 2020 av Klaus Schwab och Thierry Malleret (World Economic Forum) och finns även utgiven på tyska och holländska. Här följer ett översatt urdrag från Ed Conroys förord till den amerikanska utgåvan:

I sin nya bok analyserar Harrie Salman samtidens sjukdomar, namnger de personer och institutioner som han håller ansvariga för dessa sjukdomar, samt uppmanar till handling. Han riktar sin uppmaning till alla oss som tror att det är möjligt för individer och grupper att tillsammans arbeta för att förnya och befria vårt samhälle. Han uppmanar var och en av oss att bli människa fullt ut och utveckla och berika våra sociala liv- som utarmats genom nedstängningar utfärdade

av vad Salman kallar "hälsans diktatur" - från grunden, med inspiration från det gudomliga.

Idag är ett ställningstagande för mänskligheten ingenting mindre än en radikal upprorshandling mot det blyxtkrig av avhumaniserande teknologier som angriper alla människor- till kropp, själ, sinne och mest av allt ande. Från syntetisk biologi till geoteknik till en världsomspännande såväl dold som öppen övervakning av allt och alla, rör sig mänskligheten runt hela vårt jordklot - vare sig vi tycker om det eller inte - in i en alltmer "Brave New World".

I bokens avslutande del ger Harrie Salman förslag till personliga och sociala reformer och visar därmed på en väg ut ur den tragiskt polariserade situation där människor nu finner sig själva på den ena eller andra sidan, med åsikten att de på den andra sidan har blivit "hjärntvättade". På ett samlat och kortfattat sätt identifierar han pusselbitar och sätter dem samman i ett följdriktigt mönster som vem som helst, oberoende av politisk övertygelse, kan ta till sig.

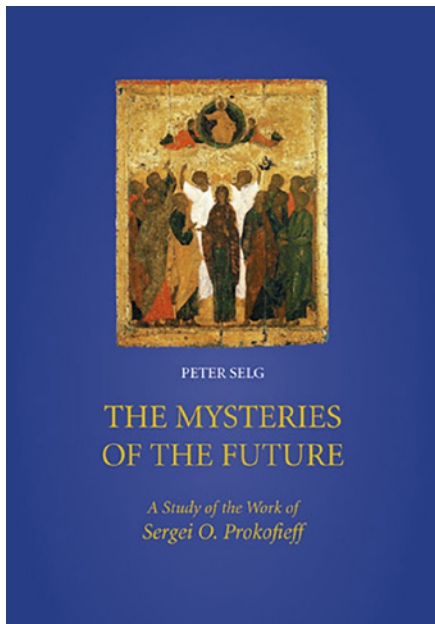
Bokens epilög bär titeln *The Choice between Two Zeitgeists* och inleds med en referens till Fjodor Dostojevskijs roman *Bröderna Karamazov* där en berättelse om *Storinkvisitorn i Sevilla* är inkluderad:

Han (Dostojevskij) beskriver hur Jesus besöker Sevilla, där tusentals människor brändes på kättribål under 1500-talets inkquisition. Jesus uppväcker ett barn från de döda och fånglas av den nästan nitioåriga *Storinkvisitorn* för att brännas på bål följande dag. *Inkvisitorn* besöker Jesus i hans cell och talar om för honom att människor som får tillräckligt med mat är villiga att ge upp sin frihet för det. De ger också upp sin moraliska bedömningsförmåga och är lätta att styra. Han förebrår Jesus för att han dog på korset för att förlösa människor som inte vill vara fria och som är villiga att underordna sig kyrka och stat för bröd. Jesus svarar inte, ger *inkvisitorn* en kyss och går ut ur sin cell.

Harrie Salman beskriver hur människor idag står inför valet mellan två tidsandar. Å ena sidan den tidsande som i en allt mer totalitär värld vill inskränka och avlägsna människors frihet och moraliska omdömesförmåga och transformera dem till bio-maskiner - en kombination av människa och intelligent dator. Denna tidsande är också en rädslands och lögnens ande; samma ande som tidigare spreds genom inkquisitionen, och som nu

vill lägga hela världen under sitt inflytande. Denna ande har givits olika namn i olika kulturer; tex *Ahriman*, *Set*, *Satan* och *Fenrisulven*. Men det är en illegitim tidsande som nu opererar genom rädsla, lögn och den form av tänkande som enbart utgår från det materiellas lagar och som förnekar människans andliga essens och ideal. Salman beskriver hur den legitima tidsanden i sin tur varit verksam sedan slutet av 1800-talet och vill inspirera människor till att leva ut ur sina moraliska ideal, till att tänka spirituellt med såväl huvud som hjärta, och att modigt kämpa för en värld av kärlek, vishet och sanning. Denna tidsande är ärkeängeln *Mikael*. Valet mellan dessa båda tidsandar är upp till var och en av oss.

Harrie Salman är holländsk kultur- och samhällsfilosof och har under många år undervisat i filosofi vid universitet i Holland och Östeuropa och under mer än 25 år i antroposofi vid universitet i Leiden. Han håller seminarier runt om i Europa kring andlighet och socialt medvetande och har skrivit flera böcker om antroposofi och europeisk och rysk kultur; bland dessa kan nämnas *Die soziale Welt als Mysterienstätte*.

BOKANMÄLAN

En filosofisk betraktelse

Hugh Dransfield

Bokens titel:

The Mysteries of the Future: A study of the work of Sergei O. Prokofieff

Författare:

Peter Selg

Förlag:

Wynstones Press 2021

Boken är lika omfattande och klartänt som alla Prokofieffs böcker; men den här gången är den inte av Sergei O. Prokofieff, den är om honom.

Jag har läst en del av Prokofieffs böcker, oftast på engelska, och jag har ofta undrat över vad det betyder att i engelsk översättning läsa en rysk författare som skrev på tyska. Öst - Mitten - Väst. Går det enbart något förlorade på vägen eller berikas kanske texterna på något sätt på sin vandring genom språkandarna?

Innan jag öppnade boken visste jag inte någonting om Prokofieff utöver att han var rysk. Det var med viss bävan som jag började läsa, för det finns alltid en känsla av olustig nyfikenhet när man ska dyka ner i någon annans liv, särskilt någon som är så känd, och som jag inbillade mig, respekterad inom antroposofin som Prokofieff.

Peter Selg, om vilken jag inte heller vet mycket om utöver det som står på bokens

omslag, gav ett minnestal över Prokofieff strax efter dennes död i juli 2015. Därefter gav han ett 15-tal föreläsningar i olika städer om Prokofieffs olika verk, och det är de som utgör stommen i denna bok. Selg kände uppenbarligen Prokofieff väl och hade stor respekt för honom, och det är något som lyser igenom här. Boken är en beskrivning av omständigheterna kring de olika böckernas tillkomst, och om vilka frågor som rörde sig i Prokofieffs själ när han skrev dem, utifrån Peter Selgs kunskap om sin kollega.

Antroposofiska Sällskapetets sönderfall redan under Steiners tid, och vidare förfall efter hans död, med alla uteslutanden, etc, är välkänt. Det är något som både T.H. Meyer och Hans Peter van Manen har utvecklat i sina böcker om Sällskapetets historia. Prokofieff ansåg att Antroposofiska Sällskapet hade förlorat sin själ då på 1920-talet och har inte återfunnit den än. Han såg det som sin uppgift att återanknyta Sällskapet till Mikael/Sophia/Kristus-impulsen. Långt ute i antroposofins periferi där jag befinner mej, saknar jag kunskap om förhållandena i Goetheanum, men enligt boken sågs Prokofieff inte alltid med blida ögon i Dornach. Mitt intryck från Peter Selgs beskrivning är, att vi verkar ha lättare att uppskatta andra människor som antingen är döda eller långt borta i världen, än de som tillhör vår tid och befinner sig i vår närhet. Antroposofier utgör inget undantag, tydligen.

Prokofieffs entusiasm och klara tankegångar, hans kärlek till antroposofins väsen, dess grundare och dess uppgift i tiden, var uppenbara redan i hans första bok "Rudolf Steiner och grundandet av de nya mysterierna". Och på den vägen fortsatte det.

Han betraktade antroposofin som en integrerad helhet, vars kulmen var Julmötet 1923/24. Han uppfattade Frihetens Filosofi utifrån den helheten, i motsats till många andra, som har försökt att länka ihop detta filosofiska verk som Steiner gav ut 1893, således 9 år innan han presenterade den egentliga antroposofin, med de senare andevetenskapliga skrifterna. I en väldigt dålig analogi skulle jag beskriva det så att han menade att alltför många tittade på Frihetens Filosofi på samma sätt som man tittar på fiskar och undrar hur i alla sina dar kunde de utveckla sig till människor. Sett ifrån Julmötets höjd, för Prokofieff såg på hela antroposofins utveckling i tid och rum, samt dess framtida utvecklingsmöjligheter, blev det uppenbart för honom att Frihetens Filosofi var ett väsentligt verk som genomsyrade hela antroposofin, inklu-

sive Julmötet. Prokofieff kallade Julmötet 'den esoteriska och samtidigt det världshistoriska fullbordandet av Frihetens Filosofi och "den högsta utvecklingen av Frihetens Filosofi i Rudolf Steiners liv". Med Peter Selgs ord: "Genom detta (Julmötet) kunde någonting helt nytt inträda i världen, ett skapande ur intet som hade omätliga konsekvenser," och att tills dess (Julmötet) hade Goetheanum varit i det närmaste ineffektivt, alltså var ett uppväckande nödvändigt. Men det blev för svårt för de antroposofiska hjärtana att ta upp detta.

Prokofieff dolde inte att han var besviken på hur lite intresse det fanns bland dagens antroposofier för dessa två grundläggande inslag i antroposofin. Julmötet och Frihetens Filosofi togs inte upp med någon större entusiasm inom Sällskapet och Sällskapet/Goetheanum var, enligt honom, fortfarande ineffektivt. För honom var ett återuppväckande av Julmötets andliga möjligheter inom dagens Sällskap den enda väg framåt, om Sällskapet inte återigen ska svika mänskligheten.

En annan hjärtefråga för Prokofieff var folksjälarnas uppgifter. Som ryss kände han starkt för den ryska folksjälen framtida uppgift, Filadelfia (sjätte efteratlantiska epoken), och menade att den uppgiften helt och hållet var beroende av att den germanska folkanden utförde sina uppgifter. Prokofieff ansåg att antroposoferna behövde ta i och börja utveckla det som hade med folkandens uppgift att göra nu, idag. Tiden börjar rinna iväg, och med den amerikanisering han såg i Europa, oroade han sig storligen för att mänsklighetens framtid var i farozonen. Men att sätta folkanden på dagordningen var ett känsligt kapitel för de tyskspråkiga antroposoferna, eftersom "folkanden" också tillhörde det språk som användes inom nationalromanticismen och nationalsocialismen. Motviljan från de tyskspråkiga hindrade dock inte honom från att ändå driva frågan vidare.

En tråd som går igenom de flesta föreläsningar är just Prokofieffs problematiska förhållande till de ledande kretsarna i Dornach och inom Goetheanum. Så långt jag är informerad, är det samma krets, men jag blir något konfunderad över detta ändå, med tanke på att Prokofieff länge var med i denna krets (styrelsemedlem) och Selg i allra högsta grad är det fortfarande. För att citera Frihetens Filosofi: "Ett sedligt missförstånd, en sammanstötning är utesluten hos sedligt fria människor".

Å andra sidan hade Prokofieff själv en djupare insikt i det som utspelade sig inom Sällskapet under dess sönderfall. Han såg det som väsentligt att inte endast det negativa, som 1920-talets "Vorstand" åstadkom, speglades, men även det goda som skedde, som har dolts bakom svartmålningarna av denna tid. Protagonisterna genomgick en vidareutveckling, framsteg gjordes och det finns viktiga saker att ta till sig här som har betydelse även för vår tid. Boken "Förlåtelsens ockulta betydelse", som nådde långt utanför antroposofins kretsar, har sina rötter i hans funderingar kring händelserna inom Sällskapet.

Selg noterar också att Prokofieff var väl medveten om att det finns fler antroposofier än de få i Dornach: "Viljan att bära ansvaret för antroposofi och det Antroposofiska Sällskapet karakteriserar, enligt Sergei Prokofieff, de mänskliga individerna som verkligen vill följa Konferensens (Julmötets) stjärna. Sergei hade inte de 'officiella' ansvariga i tankarna, vars fotografier har funnits i ett stort antal antroposofiska tidskrifter nyligen, men särskilt de 'till synes okända' människorna i hela världen, som han hade lärt känna .. och som är involverade i Antroposofiska Sällskapets esoteriska liv .... Det andliga arbetet som dessa 'bröder och systrar' gör var av oerhörd vikt för honom. De bildade en gemenskap och vävde en kollektiv väv av esoteriskt ansvar gentemot den andliga världen och dess väsen som behöver vårt stöd. Dessa 'bröder och systrar' var för Sergei kretsen av de sanna bärarna av de nya mysterieimpulserna."

Ovanstående är bara en liten inblick i Selgs bok. Som sammanfattning skulle jag vilja skriva så här: Sergei Prokofieff ville vidareutveckla Steiners gärning och däremed hjälpa oss i våra egen personliga utveckling och individuella öden nu när det snart har gått 100 år sedan Steiners fränfalle, och nu när mänskligheten står på randen till en kosmisk katastrof. Peter Selg ville sammanfatta Prokofieffs gärning i dessa föreläsningar och para ihop den med mannen själv, samtidigt som han instämmer i Prokofieffs gärning. En bok på 700 sidor kan tyckas rätt lång för en sammanfattning, men å andra sidan var Prokofieff oerhörd produktiv under sin livstid. Den är välskriven (välöversatt?!) med överraskande få upprepningar med tanke på att den handlar om flera mer eller mindre självständiga föreläsningar. Det är en fascinerande läsning, även om Prokofieffs budskap egentligen är: att hela Kosmos öde vilar i mina händer. Och dina.

Övriga referenser:

Hans Peter van Manen: Twin Roads to the New millenium.

Rudolf Steiner Press 1988

T.H. Meyer: The Development of Antroposophy Since Rudolf Steiner's Death.

Steiner Books 2014

PS. Boken kan köpas hos

www.wynstonespress.com, och den går

också att köpa på amazon.co.uk om du

vill stödja det företaget.

Kraftvärk

Christhild Ritter

Bokens titel:

Kraftvärk

Det där med att vilja och orka

Författare:

Gunilla Rombo

Förlag:

Visto förlag 2021, 396 sidor

Kraftvärk av Gunilla Rombo är en fantastisk bok om att köra slut på sig själv och bli utbränd, om livet som utbränd och vägen vidare ut ur utbrändhet.

Utifrån egna erfarenheter har Gunilla med humor, stor värme och åskådliga teckningar, okonventionella och originella bilder och ordbilder samt korta texter, dikter och metaforer skildrat hela processen.

Det är en lättläst, klok och insiktsfull bok och det är med glädje och igenkännan-

de man läser boken. Samtidigt som boken ger en mängd insikter och ahaupplevelser är den en hjälp att förstå processen, vad som händer i den och att hantera problematiken med utmattning/utbrändhet.

Så vill jag ur hela mitt hjärta varmt rekommendera boken till alla som befinner sig i gränzonen, är på väg in i, befinner sig mitt i eller tagit sig ut ur kvarnen liksom till alla som har med utbrända människor att göra, privat eller i vård-sammanhang.

Boken är försedd med ett inledande förord av Jonna Bornemark, professor i filosofi, Centrum för praktisk kunskap, Södertörns högskola.

Christhild Ritter

författare

Adlibris och Bokus

Går att provläsa på förlagets hemsida

www.vistoforlag.se

TILL MINNE

Till minne

Medlemmar som rapporterats avlidna sedan förra numret av Forum Antroposofi.

Lissi Løw

* 1927-05-11, † 2021 10 14, Hölö

Vi tar gärna emot nekrologer över avlidna medlemmar, och även icke medlemmar som varit aktiva i antroposofiska sammanhang.

TILL MINNE

Majlis Edia Lindroos

* 1940 08 08, † 2021 05 27, Hölö

Majlis Edia Lindroos omkom hastigt i en tragisk drunkningsolycka i Hölö 27 maj 2021. Hon som var så frisk, levande och modig.

Majlis föddes i Estland 8 augusti 1940 i en by nära Östersjön, flydde till Sverige under andra världskriget. Hon utbildade sig till sjuksköterska och sökte arbete på Kliniskt -Terapeutiskt Institut, Ita Wegmankliniken i Arlesheim, ett antroposofiskt sjukhus i Schweiz. Där mötte hon Åke Kumlander 1963 och ställde frågan: "Skulle det inte vara bra att ha en liknande klinik i Sverige?" Det blev impulsen till att Vidarkliniken öppnades 21 år senare, år 1985.

Tillsammans med Märta Arman grundades FALK 1972, och de arbetade tillsammans i många år för patienter och utvecklandet av den antroposofiska impulsen. 1980 var hon med att bygga upp sjuksköterskeföreningen SAL.

Majlis arbetade hela tiden som sjuksköterska samtidigt som hon tog hand om sin familj. Hon arbetade inom intensivvården tills hon kunde börja med sitt uppdrag på Vidarkliniken. Hon brann för att medarbetarna skulle få utbildning i antroposofisk vård och medicin. Tillsammans med Märta Arman blev det kurser i husapotek och kurser med en tvåårig vidareutbildning för sjuksköterskor, de s.k. SAL kurserna. Många sjuksköterskor från Sverige och övriga Norden har gått dessa kurser i integrativ omvårdnad.

Majlis såg till att förmedla kunskap om Vidar och bakgrunden för Vidarkliniken, men även antroposofi – själva kunskapsmetoden för att bättre kunna begripa hela människan. För att människan är så vacker såg Majlis till att få det vackert omkring sig – alltid fina blommor på alla kurstillfällen – hon var med på alla växtbetraktelser – som oftast var tidigt på morgonen och tack vare henne föddes inspiration i varje deltagare.

Människomöten var ett genomgående tema i Majlis liv. Hon fick inspiration själv i möten och gav själv ljusets låga vidare. Hon var mån om att väcka intresse för det andliga hos de människor hon mötte, men speciellt hos unga och många av dem kunde tydligt beskriva sitt första möte med Majlis på Vidarkliniken.

Majlis var djupt förbunden med antroposofin, hon värdade den väl och gav gärna vidare Rudolf Steiners sjuksköterskespråk, vilket förmedlats genom Ita Wegman. Majlis deltog i flera kurser och initiativ vid Goetheanum och var från 80-talet med i initiativgruppen för sjuksköterskor i den medicinska sektionen och från 2000 deltog hon i IFAN (det internationella forum för antroposofisk omvårdnad).

Även inom den fria högskolan för Antroposofi var hon aktiv fram till dagen hon lämnade jordelivet.

Majlis var en mild och vacker kvinna, alltid smyckat. Hon var en sanningssökare. Hon hade en egenhet, att ledas av ett ljus, som ofta bröt igenom med klarhet så hon ställde den rätta frågan och kunde se vägen vidare trots motstånd och svårigheter. Hon värnade om den enskilda människan, och alla människors like värde var angeläget för henne. Hon var en kvinnlig krigare för ljus och andlighet!

Tack för ljuset transparens i ditt arbete för den utvidgade vården, du visade vad konsten i vården betyder. Tack för din värme att hålla frågorna levande, du hade en källa av evig ungdom i dig!

Tack för ditt enorma bidrag för Vidarklinikens tillblivelse och de fotspår du lämnat efter dig i Sverige och internationellt.

Tack för din goda vilja i detta liv.

Anne Ingeborg Haugholt och
Kirsten Nisted

Majlis Edia Lindroos

Alla har vi någon gång letat snäckor längs strandkanten och fascinerats av deras utseende! Deras skal har formats av den eviga, universella vindlingen: spiralen - men också repats av vågornas rörelser som gett var och en av dem en individuell prägel.

Snäckor är inte bara vackra - de bär också på hemligheter. Därför symboliserar de både livets och dödens mysterium. Snäckan som vi håller i vår hand är övergiven, ett tomt och dött skal. Det har en gång gett skydd åt ett liv som nu befriat sig från skalets begränsningar och funnit ett nytt hem. I snäckans inre tycks det finnas ett budskap om denna hemlighetsfulla hemvist. Därför lyfter vi också en snäcka till örat ibland och försöker tyda bruset.

Också en människas biografi - liv och död - bär på hemligheter och är formad och präglad av både universella och individuella händelser. Bilden av snäckan kan därför vara en hjälp när vi nu ska se tillbaka på Majlis jordeliv. Och precis som snäckan hade även hon en förbindelse och kärlek till havet.

Majlis Edia Vesterholm föddes vid havet - i fiskarnas stjärntecken - fredag den 8 mars 1940. Hon började sin jordevandring i den lilla kustbyn Rickul i svenskbygden på Estlands västkust. Som de flesta andra i byn livnärde sig hennes familj på småbruk.

Majlis föddes som andra barnet i en syskonskara som skulle bli fem. Eftersom den förstfödda var en flicka hoppades föräldrarna den här gången på en son som skulle bära faderns namn Edvard. Men när det nu blev ännu en flicka fick hon mellannamnet Edia som en variant på faderns namn.

Majlis första levnadsår var dramatiska. Andra världskriget pågick för fullt och närmade sig Estland med stormsteg. Kusten där de bodde var attraktiv för både tysk och rysk militär. Pappan fick gömma sig vid flera tillfällen för att inte tvingas strida på ryssarnas sida. Större delen av den svenskestniska befolkningen, som levt där sedan tidiga medeltiden, fördrevs, deporterades eller flydde.

Också för Majlis familj blev situationen till slut ohållbar. 1944 flyr mamma Alina - med sina två små döttrar - Lilian och Majlis - och lämnar allt de äger kvar. Gården konfiskeras. Tre nätter måste de tillbringa under bar himmel innan de får plats på båten som för dem över Östersjöns vatten till Sverige. De kommer till Södertälje och till deras stora lättnad behöver de inte vänta allt för länge innan pappan kan ansluta sig till familjen.

1950 flyttar man till Löwensväg här i Järna. I Sverige föds de yngre syskonen: Marianne, Kjell och Eva. Även om Majlis fick en ganska sträng uppfostran upplevde hon sin barndom som lycklig. Hon gick på flickskolan i Södertälje och i slutet på 50- talet blir relationen till en lärare av stor betydelse. Genom honom får hon höra talas om antroposofin. Hon arbetar som barnflicka innan hon börjar på Sankt Eriks sjuksköterskeskola. Efter avslutad utbildning beger hon sig tillsammans med en väninna på en resa genom Europa och arbetar sedan en kortare tid i Umeå.

Karin Ruths Hoffman betydde mycket för Majlis vidare väg in i antroposofin. Ett tag arbetade Majlis på hennes daghem i Stockholm. Redan som 23 åring åker hon sedan till Schweiz för att lära känna den antroposofiska sjukvården på Ita Wegman kliniken. Här finns också Märta Arman. Vid ett tillfälle – medan hon ännu är i Arlesheim – springer Majlis på Åke Kumlander och säger då till honom att ett sådant här sjukhus borde man starta upp i Sverige också. Det kommer ännu att dröja, men Majlis blir som vi alla vet en i pionjärgruppen som gör det möjligt att Vidarkliniken kan öppna sina portar 1985.

25 år gammal möter hon Sven Lindroos. Deras ödesvägar korsas när de deltar i en antroposofisk studiegrupp. Till midsommari 1966 står bröllopet och snart kommer barnen Hillevi, Christian och Pontus. Sven är musikdirektör och organist i Överjärna Kyrka. Familjen kan därför bo i Klockargården. Men när Sven blir sjuk kan de inte behålla tjänstebostaden utan flyttar till Rönninge.

Majlis är i huvudsak hemma med de tre barnen men tar så småningom upp sjuksköterskeyrket igen och viger mycket av sin tid till att forma Vidarklinikens tillblivelse. Också efter klinikens öppnande slukar det här pionjärarbetet tid och kraft. Hennes uppoffring bidrar till att antroposofisk omvårdnadskultur och läkekonst kan få fotfäste i Sverige.

Det kan inte heller ha varit helt lätt för Majlis att finnas till hands för barnen och stödja deras olika ödesvägar parallellt med Svens sjukdom och Vidarklinikens etablerande. Tidvis var allt detta en tung börda att bära.

1991 avlider Sven. Det är samma år som Estland deklarerar sin självständighet och Majlis familj får tillbaka den konfiskerade egendomen.

I slutet av 90 talet lämnar Majlis Vidarkliniken och arbetar på Helgesta utanför Mölnbo. Hon flyttar nu också till huset i Hölö där hon kommer att bo de sista 22 åren av sitt liv. Tillsammans med

livskamraten Raol sjunger hon i kör och hon ger också kurser i akvarellmålning.

Majlis är fortsatt engagerad i Sjuksköterskeförbundet för Antroposofisk Läkekonst men också i Estlands-svenskarnas kulturförening och Rickul-Nuckö hembygdsförening. Intresserad, troget och ansvarstagande deltar hon i antroposofiska sammankomster och i Kristen-samfundet.

Harmonin och samklangen mellan inre och yttre form är kanske det mest påfallande hos snäckorna. Något som kan väcka en längtan efter samma entydighet i våra liv. För det är inte så lätt för oss att finna samstämmighet mellan det vi vill i vårt inre och det som vi faktiskt gör i vårt yttre. Många gånger leder det till problem framförallt i det sociala. Majlis var kanske inte alltid medveten om vikten av den här balansen. Hon hade en tendens att följa kartan istället för verkligheten och sådana gånger var hennes sociala lyhördhet inte så framträdande.

Men hon trivdes när hon hade människor runt omkring sig. Ännu i hög ålder hade hon en ungdomlig, flickaktigt utstrålning. Och riktigt glad och lycklig var hon när hon fick vara tillsammans med små barn.

Majlis hade en dramatisk början på sitt liv och dramatiskt blev också slutet. Som vid flykten till Sverige i barndomen var det nu också vattnet som tog henne till en ny hemvist och en ny början.

Såsom pärlan frigörs ur musslans skal befriades hon från sitt jordiska hölje för att förena sig med det hav av ljus som skinner i den tillvaro där döden inte är.

Ylwa Breidenstein

ANNONS

Antroposofisk medicinsk mottagning

Leg. Läkare Per Dahlström

Patienter är välkomna för Antroposofisk medicin inkl Iscador och terapier

Hälsans Hus, Fjällgatan 23b, Stockholm
Tidsbokning 08/803270
www.doktordahlstrom.se

ANNONS

FALK, föreningen för Antroposofisk Läkekonst

Stöd gärna föreningen i svåra tider. Vi fortsätter arbeta och sprida information.

Vi ger ut en läsvärd medlemstidning 3-4 ggr om året.

Medlemsavgift 250 kr som betalas in på postgiro 110653-3

ANNONS

ALIS

Antroposofisk Läkekonst i Skåne
www.aliskane.se

REFLEKTION

Biosfär- människor

Gilda Bartel

Rummets atmosfär var oangenäm och full av spänningar. Människor tittade inte på varandra, men iakttog allt. Det låg misstro och försiktighet i luften. Ett annat scenario: Stämningen var sprudlande. Det härskade en varm och öppen atmosfär. Man log och vinkade åt varandra. Alla kunde andas fritt.

Atmosfär som naturvetenskapligt begrepp talar om luftrummet, en planets gasformiga hölje. Detta har sedan länge tagit sig in i själsliga och sociala territorier. Termerna har blivit verktyg till att beskriva sådana områden med. Det 'atmosfäriska' perspektivet förblir aktuellt, liksom molnhöljet, det är ett betraktande utifrån, från ovan. Jag kan fortfarande överblicka fenomenet, bilda mig ett omdöme om det. Jag kan mer eller mindre säga vad som sker där.

Begreppet biosfär har ännu inte trängt in i vårt vardagsmedvetande. Biosfären omfattar alla de jordens rum, där levande väsen existerar och räcker från fem kilometer under jordens yta till 60 kilometer i höjden. I gränsområdena lever bara mikroorganismer. Vi människor finns i mittenområdet och har som "biosfär-människor" (Raymond Dasmann, 1976) de mest olika inflytanden på dessa livsrum. Vi är en del, och helt säkert ingen oavhängig sådan, av allt detta liv.

När vi inte längre bara tänker, forskar, formulerar ur ett överskådande perspektiv, utan också ur ett perspektiv att vara mitt inne i det hela, vilken slags utsagor, omdömen eller handlingar leder oss det 'biosfäriska' perspektivet till? Hur ska vi beskriva händelser i deras 'biosfär'? Vilka parametrar vore då lämpliga att dra in i betraktelsen? Hur var atmo-, eh, biosfären under er semester?

Gilda Bartel, är redaktionsmedlem i tidskriften och är religionsvetare, etnolog och Waldorflärare. Hon frilansar som lärarinna, reseledare, journalist och socialarbetare.

Källa: Das Goetheanum Nr. 48, 2021.
dasgoetheanum.com
Översättning: Red. GN

REFLEKTION

Dramaaktuellt 2021 – 2022

Ulrike von Schoultz

Kära medlemmar i antroposofiska sällskapet!

På antroposofiska sällskapetets höstmöte den 20. November (Selma Lagerlöfs födelsedag) samtalande vi länge om en bidragsansökan från mysteriedramagrupperna ställt till AS som hade fått avslag.

Bidragsansökan gällde en utgift som har överskridit de ekonomiska ramarna för innevarande år och uppstod genom den hastiga flytten från Kulturhuset.

Björn von Schoultz föredrog ett förslag till lösning.

Avslaget till bidragsansökan bekräftades av den närvarande församlingen.

Det visade sig dessutom i genomgången av nästa årsbudget att bidraget för de talande och musicerande konsternas sektion inte låg på 250 tusen kronor som var årets summa beräknat utifrån kostnader för regiarbete utan ligger för 2022 på 150 tusen kronor.

Se hit!

Bara under 2021 har ca 350 medlemmar och besökare kunnat se föreställningarna på Arken i juli och november.

Mysteriedramernas utveckling

Mysteriedramernas utveckling har från början varit en utveckling med mycket extrema betingelser eftersom hela arbetet skapades "ur intet" men utvecklade en egen växtkraft som det gällde att följa.

Michael Debus som under sju år har varit vägledande i mysteriedramernas utveckling i Järna kunde ofta säga till dramagrupperna efter avslutat föreställning:

"Ni skapar en landningsbana för höga andeväsen genom det ni gör"

Numera talar vi själva om mysteriedramaandan som den närvarande och levande verkligheten i vårt arbete.

Den andan är drivkraften för oss och skyddar från personliga ambitioner.

Medverkande i dramagrupperna arbetar utan ersättning. Förfriskningar och något mättande ingår i de ofta långa repetitionstiderna. Någon frågade en gång: varför ingår förfriskningar i arbetet med mysteriedramerna? Det är ju dyrt? Konstnärer arbetar ofta extremt mycket och ofta på obekväma tider och övertider! För mig som produktionsansvarig har det därför aldrig funnits anledning att INTE bjuda på förfriskningar!

Som medarbetande får man i regel när det är föreställning även EN fribiljett till någon anhörig eller vän. Dessutom finns det många människor i våra antroposofiska sammanhang med usel pension efter många års hängiven arbete vilka får erbjudande om fribiljetter.

Fram till 2014 bars det ännu blygsamma dramaarbetet som fortbildningsprojekt inom Stiftelsen Guldfällens ekonomi. När Michael Debus nämnde i ett föredrag att de första tre dramerna bildade en sammanhängande helhet spelade vi under en augustivecka 2015 "Invigningens port" "Själens prövning" och "Väktaren vid tröskeln". Vårt arbete var vid den tidpunkten tre år gammal. Att spela tre dramer höjde produktionskostnaderna till ett oöverstigligt belopp och hotade fortsättningen av arbetet.

Ett arv som var exakt det beloppet som behövdes förvandlades till en gåva och kunde bidra till dramaarbetets fortsättning. Dramagrupperna spelade fjärde dramat sommaren 2016 med enbart gåvor från externa gåvogivare. Sedan dess har ekonomin skapats enbart genom externa gåvor.

Michael Debus besökte arbetet under sju års tid fram till 2019 och höll mycket uppskattade föredrag under somrarnas dramakonferenser på Kulturhuset.

2020 fick Paul Klarskov frågan att registrera hela "Invigningens port". Regin fortsatte även 2021 med "Själens prövning". Med hans hjälp genomgick arbetet en stor förvandling som nu, i det nionde året av mysteriedramernas existens i Sverige vill utforma sig tydligare.

Mina frågor

För min egen del blev dramerna under åren levande inre verklighet. Jag liksom brann mer och mer för de moderna mysteriernas aktualitet. Som avslut på ett intensivt samtal mellan Paul Klarskov och mig där jag klargjorde mina tankar om dramaarbetet i vår tid sa han plötsligen:

"Vi kanske har försummat att öppna dramerna för vår nutid!"

Ja! Det har vi!

Rudolf Steiners dramer är mänsklighetsdramer i en tid då vi som mänsklighet är kallade att ta ansvar för vår jord, för djuren för oss själva och för varandra. I det sammanhanget är kunskap och insikt om vår egen andlighet central och helt avgörande.

Selma Lagerlöf som förebild

I Selma Lagerlöfs fantasi lever de bilder och berättelser som låter människoliv tillsammans med andliga väsen och naturväsen bli ödesmättad verklighet!

Rudolf Steiners mysteriedramer som skrevs 1910 till 1913 knyter an till nordiskt anda med klart skådande.

Dramabilderna öppnar våra själar för andlig skolning och real andlig verklighet.

Djupt berör mig därför ett brev från två trogna "mysteriedrama följare" som har varit med på alla våra föreställningar under åren:

"Ett innerligt varmt tack för ett alldeles strålande framförande av "Själens prövning". Vi har genom åren försökt att följa det envisa arbetet som du och alla dina medarbetare har utfört med att ställa dramerna på scen. Vi har inför vart och ett av era scenframställningar läst och läst och försökt binda ihop allt som skall komma till uttryck i flödet av det som man först upplever som ett strömmande ordhav. Ord och bild och musik simmade ofta omkring som vilsna fiskar. Men denna gång hade av allt att döma ensemblen följsamt kunnat realisera en skicklig regissörs intentioner genom "eld och rök" och till slut nå i hamn. Våra själar riktigt vaknade till i förståelsen av vad dramat egentligen handlade om..."

Nuläget

Vårt dramaarbete är nio år gammal. I ett barns utveckling verkar JAG motivet starkt, ibland krisartat vid den åldern.

För dramerna betyder det:

1. Ensemblen måste delvis förnygras! Därtill behövs utrymme och möjlighet för intresserade att lära känna mysteriedramerna och dramaarbetet på olika sätt i form av workshops och studier.
2. Ekonomin som numera går att överskåda årsvis behöver en bärighet för att årligen få flera veckors intensiv övning med Paul Klarskov.
3. Det behövs en scen som möjliggör sammanhängande övningsperioder och erbjuder föreställningstider.
4. Utrymme för förvärv av lampor och podier.

Avslut

Det fria samtalet på antroposofiska sällskapets höstmöte gav möjlighet för många att ge kloka synpunkter.

Resultatet av samtalet:

Årets underskott täcks inte

Årsbudget för 2022 visar minskat stöd för dramaarbetet i sin helhet. Genom en särskild ansökan till AS kan beloppet på 150 tusen kr utökas med 100 tusen kr.

Ett förslag

På mötet gjordes ett förslag att föra samtal mellan en representant från AS styrelse, Kulturhuset och dramaproduktionen för att söka möjlighet till samverkan. Samtalet kommer att visa om arbetet med mysteriedramerna kan fortsätta eller ej.

Den 8 december ägde samtalet rum i positiv anda.

För att kunna komma ett stycke vidare i den pågående dramaprocessen vill vi be er att medverka till en framtida utveckling av vårt omfattande projekt!

Sätt gärna in ett bidrag

till de höga kostnaderna för belysning så att skulden på 200 tusen kronor kan börja smälta. Alla gåvor är välkomna, stora som små!

Bankgiro 570-3814 eller

swish 1 233 411 535

Skriv "gåva till ljus" och ditt namn på insättningen

Ulrike von Schoultz
Horst Henrik Liljeström
Janne Silvasti

ANTROPOSOFISKA SÄLLSKAPET

Antroposofiska Sällskapets ekonomiska engagemang i Mysteriedrama- projektet

Janne Silvasti

Antroposofiska Sällskapets styrelse vill förtydliga frågan om finansiering av mysteriedrama-arbetet.

Traditionellt har kurser och aktiviteter bekostats av deltagare. Antroposofiska Sällskapet har inte varit en organisation som delat ut pengar, utan tvärtom. Det har genomförts aktiviteter som har finansierats sig själva genom kursavgifter.

De senaste åren har Ulrike von Schoultz sökt pengar från Sällskapet för att kunna genomföra mysteriedramor. 2019 sökte Ulrike von Schoultz 80.000kr. Ansökan beviljades och det budgeterades 80.000kr till 2020.

Genom utökade kostnader i drama arbetet 2020 beslöt årsmötet (hösten 2020) att styrelsen för Sällskapet och Ulrike von Schoultz skulle komma överens om att dramaarbetet kunde fortsätta, därför ökade man stödet till 270.000kr.

Hösten 2020 godkände höstmötet budgeten och bidraget till dramaarbetet blev 250.000kr.

Vid höstmötet 2021 ansåg Björn von Schoultz att styrelsen inte hade agerat rätt när styrelsen inte hade sökt pengar från Stiftelsen Antroposofins Hus för att utöka bidraget till dramaarbetet.

Dramaarbetet har kostat mer än det var budgeterat till och den uppkomna skulden skulle Sällskapet stå för.

Under de två åren som Sällskapet har gett bidrag till dramaarbetet har kostnaderna ökat varje år och det har gjort att styrelsen för Sällskapet inte har haft insyn i ekonomin som Ulrike von Schoultz har burit med sin verksamhet Guldfällen. Styrelsen har inte heller varit med i diskussionen var dramat ska spelas eller hur det har påverkat ekonomin.

Antroposofiska Sällskapet har således bidragit med 600.000kr under de två åren till dramaarbetet vilket i sig har varit uppskattat.

Höstmötet har godkänt budgeten för 2022. Max belopp till drama arbetet är 250.000kr.

Samtidigt beslutades att styrelsen, Ulrike von Schoultz och representanter för Kulturhuset ska hitta en lösning för hur det framtida arbetet ska finansieras.

För styrelsen i Antroposofiska Sällskapet
Janne Silvasti

SKOLPROJEKT

Vi förverkligade en orealistisk dröm

Ruhi Tyson

Kristofferskolans bokbinderi behövde nya stolar och sedan länge fanns en dröm om att låta tillverka nya i de sju planetträslagen. Precis som det åtminstone sen antiken funnits en koppling mellan planeter och metaller finns det också en mellan planeter och träslag. Jag har dock inte kunnat få klarhet i om denna förbindelse härstammar från Rudolf Steiner eller går längre tillbaka i historien. Solen är guldets och askens "planet", månen silvrets och körsbärsträdet, merkurius kvicksilver och alm, venus koppar och björk, mars järn och ek, jupiter tenn och lönn, saturnus bly och vitbok.

Sedan början av hösten 2021 står nu fyra stolar i varje planetträslag i verkstaden och, utöver det rent estetiska i dem, har inredningen därmed också en latent pedagogisk funktion. Eleverna kan uppleva olika träslag, hur tung vitboken är exempelvis, i jämförelse med björken. Träslagens förbindelse med metaller och planeter bjuder in till kulturhistoriska diskussioner. Det är alltså både en sinnlig och en kunskapsorienterad pedagogisk potential i stolarna, något som förstås alla material och föremål har men där det ovanliga i att ha stolar i sju olika träslag kan bidra till att väcka uppmärksamheten. Sådana stolar kostar förstås mer än om man låter tillverka samtliga i ett träslag och projektet finansierades till ungefär hälften av ett par bokbindningskurser som gavs på helger under ett år. På så sätt är det också ett exempel på hur man kan förverkliga en till synes orealistisk dröm med lite fantasi. Priset hölls också ner genom att de levererades obehandlade och med ryggarna omonterade. Slipning

och en del av ytbehandlingen gjordes med hjälp av elever på skolan vilket förverkligade en del av projektets andra grundtanke. Att eleverna involveras i produktion för skolmiljön som samtidigt är del av deras lärande. Förhoppningen är att andra kan inspireras till mer omfattande projekt i denna riktning. Det vore exempelvis fint om man kunde ha en temavecka där eleverna smyckade en skolas toaletter (de rum som annars vanligtvis behandlas mest vårdslöst).

I slutändan handlar det framför allt om att utveckla varsamhet. Varsamhet om miljön i detta fall. Varsamhet om varandra genom utbildningen som helhet.

Stolar tillverkade av de sju planetträslagen i Kristofferskolans bokbinderi.

ANTROPOSOFISKA SÄLLSKAPET

Från Höstmötet 2021

Sussie Hansen
Ordförande

"Höstmötet 2021, äntligen kunde vi träffas i vår lokal igen. Hjärtat bubblade lite extra av fröjden att äntligen kunna ses.

Det har stormat mycket i världen och ärlighetens namn även kring antroposofin i Sverige under det år som vi snart lägger bakom oss.

Året började med vintern där ett stormande Covid höll oss isolerande ifrån varandra, från våra familjer, aktiviteter och vänner. Många var vi som upplevde oss själva som små individuella öar, utan den gemenskap som vi som människor behöver och är vana vid att ha.

Med våren och försommaren kom vårvindarna. De kom med medial uppmärksamhet, där individers upplevelser av händelser speglade hur vi som människor är individuella varelser som även i en gemensam upplevelse ser saker ur vitt skilda perspektiv.

Sommarens värme tonade ner blåsten och med värmen från solens strålar fick vi människor ett andrum och vi kunde äntligen mötas upp tillsammans igen. Vara tillsammans. Viss aktivitet kunde återigen genomföras.

Vid höstens första kalla vindar tog stormen tag i oss igen och återigen var det gamla erfarenheter som speglades i media och förmedlade olika sidor.

En människas upplevelse av en period i ens liv kan ha upplevts som ljuset i livet, medan samma period kan ha upplevts som den värsta för en annan människa.

Människan är en individ och vi är individer i vår gemenskap. Vi behöver minnas det när vi nu möts igen, minnas att alla händelser, möten, samtal och situationer har lika många upplevelser som det finns personer i just den stunden.

Det är med ett öppet hjärta, lyssnande öron och stor empati – vi beger oss ut i världen igen och möts."

Så inledde jag årets höstmöte i november i Robygesalen lördagen den 26 november.

Det blev ett höstmöte som till stor del belyste vårt arbete kring demokrati och medbestämmande i vår förening. Styrelsen ansvarar för att genomföra det som medlemmarna beslutar om på höstmötet samt vid årsmötet, att förverkliga ändamålsparagrafen och följa föreningens stadgar. Styrelsen eftersträvar att arbeta transparent.

Det var många som hade samlats i Robygesalen för höstmötet och vi hade även närvarande med oss digitalt via zoom.

En stor punkt på årets möte handlade om arbetat med mysteriedramerna i Järna. Styrelsen har enligt de senaste årens uttalade önskan vid årsmöten förmedlat ekonomiskt bidrag till produktionen och i år betalat ut en viss summa, allt i kommunikation med ansvarig för dramerna. Det har pågått flera samtal mellan företrädare för dramagruppen och styrelsen.

Under höstmötet hörde vi anförande från två personer från dramagruppen som uttryckte att mer pengar bör ges, om beskrivningar till orsaken till underskottet i deras utgifter samt till omständigheterna därkring.

Flera inlägg gjordes och ett flertal medlemmars röster hördes: den röda tråden i inläggen var att medlemmarna såg mysteriedramorna som ett fint och viktigt initiativ.

Mötet enades om att det inte vore förenligt med föreningens stadgar eller demokrati, att som en av personerna begärt - gå till omröstning för att ge dramagruppen mer pengar.

Mötets deltagare tog även styrelsens beslut om att inte ansöka om ett hyresbidrag från antroposofins hus, till kännedom.

Flera kreativa idéer uttrycktes i inläggen; en uppmuntran att skapa en vänförening för mysteriedramorna så som många andra initiativ har gjort, förankrade i antroposofi.

Ett annat konstruktivt förslag var att representanter för dramagruppen, styrelsen för antroposofiska sällskapet samt Kulturhuset i Ytterjärna skall mötas för att vidare samtala om framtiden för mysteriedramorna i Ytterjärna - vilket vi i styrelsen kommer att delta i.

"Det är med ett öppet hjärta, lyssnande öron och stor empati – vi beger oss ut i världen igen och möts."

Det är en ny tid vår förening, ett stort arbete har lagts ned för att komma till den punkt där vi är idag: vi har en förening som står på egna ekonomiska ben och har god ekonomi tack vare stora finansiella gåvor. Detta är någonting nytt för sällskapet i sin historia.

Det har varit och är fortfarande ett stort ansvar för oss i föreningen att arbeta både med långsiktigt fokus för att denna ekonomi skall hålla utifrån en transparent budget och samtidigt stödja de initiativ som lever bland medlemmarna.

Den tidigare styrelsen och valberedningar under de senaste åren har lagt ner stort arbete på att möta medlemmarnas önskan att styrelsen skall representera olika åldrar samt en könsfördelning som speglar medlemmarna. Och idag har vi en styrelse som är yngre än på flera år och jämnt fördelat mellan kvinnor och män.

Höstmötet avslutades genom att styrelseledamot Annie Meijer läste den engelska versionen av Grundstenen.

Advent 2021
Sussie Hansen
Ordförande

ANTROPOSOFISKA SÄLLSKAPET

Protokoll från Höstmötet 2021

Protokoll fört vid Antroposofiska Sällskapets Höstmötet den 20 november 2021 i Ro-byggesalen, Ytterjärna

49 medlemmar deltog (varav 4st digitalt via Zoom) enligt bifogad närvarolista.

1. Sussie Hansen hälsade alla välkomna och öppnade höstmötet.

2. Till mötesordförande föreslogs Horst Henrik Liljeström, till sekreterare Joel Hallklint, till justerare och tillika rösträkare Thomas Lüthi och Kristian Holmberg.
Mötet beslutade enligt förslag.

3. Det konstaterades att mötet blivit stadgeenligt utlyst.

4. Förslag till dagordning antogs.

5. En närvarolista skickades runt och antogs som röstlängd.

6. Förslag till verksamhetsplan för 2022
Föredrogs av Janne Silvasti. Erland Kornfeld meddelade att han pga personliga skäl avgått som styrelseledamot och kassör.
Mötet beslutade anta verksamhetsplanen enligt förslag.

7. Bidragsansökan Mysteriedrama
Ett samtal fördes kring den ekonomiska situationen för arbetet med mysteriedramerna i Sverige och olika möjligheter att finansiera arbetet framöver. Dramaarbetet hade pga oväntade loalkostnader för årets produktion ett större underskott. Styrelsen hade avslagit en ytterligare ansökan om ekonomiskt bidrag. Dramagruppen behöver ekonomiskt stöd om arbetet skall kunna fortsätta.
Höstmötet uppmanade styrelsen att arbeta vidare med berörda parter, helst före jul. Dramagruppen, Kulturhuset i Ytterjärna och Stiftelsen Antroposofins Hus för att hitta en lösning.

8. Budgetförslag för 2022

Föredrogs av Erland Kornfeld. Budgeten visar ett negativt resultat vilket planeras att täckas av ett tidigare mottaget arv. Dramagruppen meddelade att de nog behöver 100 000 kr mer än vad som budgeterats för dramaarbetet 2022. Med tanke på underskottet i arbetet med Mysteriedramerna öppnade mötet upp möjligheten för styrelsen att överskrida budgeten med 100 000 kronor. Mötet beslutade anta budget enligt förslag.

9. Medlemsavgift för 2022.

Föreslaget var en oförändrad avgift (Ordinarie 1200:-, studerande 300:-).
Mötet beslutade enligt förslag.

10. Motioner

Inga motioner hade inkommit till mötet.

11. Det beslutades att nästa årsmöte skall hållas 30 april 2022 och att motioner skall vara styrelsen tillhanda senast den 19 mars.

12. Övriga frågor

Pernilla Fogelqvist meddelade att hon nu är ensam i valberedningen och det behövs två personer (enligt stadgarna) till. Förslag lämnas till kontoret.
Joel Hallklint tackade redaktionen Göran Nilo, Berit Fröseth och Felix Nieriker för deras fina och uthålliga arbete med medlemstidningen.
Björn von Schoultz efterlyste ett möte under januari månad, där samtidsfrågor kan tas upp. Som; vad lever nu i världen? Vad kan sällskapet bidra med?

13. Mötesordförande förklarade höstmötet avslutat. Sussie Hansen tackade de närvarande för deltagandet. Annie Meijer läste Grundstenen av Rudolf Steiner på engelska.

Mötessekreterare
Joel Hallklint

Justerare
Kristian Holmberg
Thomas Lüthi

Kalendarium för Antroposofiska Sällskapet

Titta gärna in i kalendariet på vår hemsida - där annonseras nya händelser och möten så snart det blir möjligt!
antroposofi.nu/kalender

28–30 december 2021

Vinterverkstad i Fria Högskolan för Antroposofi

Alla medlemmar i Fria Högskolan för Antroposofi inbjuds till arbetsmöte i Järna. Temat är både ett gemensamt arbete med 17:e klasstimmen, eurytmi, meditationsövningar, fria samtal och ett bearbetande av innehållet i klasstimmen. Vi kommer också att arbeta med Christian Rosenkretz. Här finns möjlighet att samtala om personliga frågor och erfarenheter på ett anspråkslöst sätt. Ingen kursavgift, men var och en står själv för mat och logi.

8 januari 2022

Vintermöte i Antroposofiska Sällskapet
Plats: Sällskapets lokal i Robyggehuset, Ytterjärna, 10.00 till 16.30

Temat: Årshögtider

Medverkande är
Lars Kjellenberg
Mats Wilzén
Janne Silvasti
Ylwa Breidenstein
Maria Eloranta
Regula Nilo-Schulthess

Vid behov finns det möjlighet att bli upphämtad vid busshållplatsen Stensta.
Kontakta Regula på tel 0709929969

21 januari 2022

Inbjudan till alla högskolemedlemmar verksamma inom området för Sektionen för talande och musiserande konster.
Vi bjuder in till en första sammankomst där vi skall samtala kring hur ett framtida arbete med högskolekvaliteter skulle kunna se ut inom vår sektion. Ett arbete där man utgår ifrån ett fördjupande och övande kring olika teman.

Som välkomst vill vi också förbereda till ett gemensamt övande.
Robyggesalen i Ytterjärna, 21 jan 2022, kl 17.00-18.30.

Meddela gärna Anne Grethe, annegrethekumlander@hotmail.com eller Kerstin, kerstin.silvasti@telia.com om du vill delta.

Vänliga hälsningar Anne Grethe Kumlander och Kerstin Silvasti.

30 april 2022

Årsmöte i Antroposofiska Sällskapet
i Järna. Kallelse postas med medlemstidning Nr- 1, 2022.

27–29 maj 2022

**”En andlig forskares skolningsväg”
Om Rudolf Steiners inre biografi**
Arbetshelg med Martina Maria Sam

Att hans namn en gång skulle skiljas från hans verk var ett allvarligt bekymmer som Rudolf Steiner hyste mot slutet av sitt liv. I biografien hos en modern invigd är nämligen liv och verk oskiljaktiga. Hur de bär och ömsesidigt förklarar varandra kan upplevas som en urbild hos Rudolf Steiner. Mycket av det han beskriver i sina föredrag och skrifter bygger på egna erfarenheter. Samtidigt ger oss antroposofin möjlighet att allt djupare förstå hans eget liv.

Helgens fem föredrag ska vara ett första försök att närmare belysa Rudolf Steiners esoteriska skolningsväg på grundval av hans personliga notiser och andra biografiska dokument. Belysningen behöver då ske på olika sätt angående tiden fram till hans egentliga initiation kring sekelskiftet 1900 i jämförelse med tiden efteråt. De första 42 åren kan vi på ett trevande sätt uppleva i vårt inre. Hur de andliga livets högre stadier formas hos honom kan vi sedan bara ana genom en perifer överblick över hans verk. Att tydliggöra Rudolf Steiners verk genom hans liv och vice versa öppnar nya insikter i hans utveckling och låter oss förstå själva antroposofin på ett djupare sätt.

Martina Maria Sams fem föredrag börjar på kvällen fredagen den 22 maj och avslutas på eftermiddagen söndagen den 24 maj. De omramas av konstnärliga övningar och utställningar.

Kostnad för hela konferensen 500 kr (med möjlighet till rabatt). Lunch och kvällsmat ingår inte.
Enstaka föredrag eller konsert: 200 kr

Martina Maria Sam, född 1960, utbildade sig till eurytmist och var därefter medlem i scengruppen vid Goetheanum. Sedan medverkade hon i utgivningen av Rudolf Steiners samlade verk. Ett studium i konsthistoria och tyska avslutades med en doktorsavhandling om Rudolf Steiners teckningar på svarta tavlan. Efter en tid som redaktör för tidskriften Das Goetheanum ledde hon i tolv år Sektionen för humaniora vid Fria högskolan för antroposofi. På svenska föreligger hennes skrift Språkets spirituella förnyelse. Hon är aktuell med en biografi över Rudolf Steiners barndom och ungdom och är nu medarbetare för en utgåva i sex band med Rudolf Steiners brev.

22–31 juli 2022

Nordiskt Högskolemöte i Järna

Den första helgen, 22 – 24 juli, är öppen även för medlemmar som ännu inte har anslutit sig till Högskolan. Klassens första 5 timmar kommer då att få en fri beskrivande karaktär av de situationer som man möter på kunskapsvägen. Formen är inte egentliga klasstimmar. Från och med eftermiddagen den 24 juli till 31 juli lunchtid, gestaltas sedan timmarna 6 – 19 som fria klasstimmar.
Vi vill bjuda in till ett aktivt individuellt deltagande och ett program som ska ha tydlig plats för detta. Rika möjligheter till samtal i mindre grupper med mera är planerade. Mötet ska därmed få en verkstadskaraktär och vara lyhört för olika erfarenheter av och perspektiv på vår Högskola. Det är också vår förhoppning att det ska bli en tydlig upplevelse av Första klassens helhetliga sammanhang.

Kalendarium för Fria Högskolan för Antroposofi

28-30 december 2021

Vinterverkstad i Fria Högskolan
för Antroposofi

Mer information på föregående sida.

21 januari 2022

Inbjudan till alla högskolemedlemmar
verksamma inom området för Sektionen
för talande och musiserande konster.

Möte kring sektionens framtida arbete.
Mer information på föregående sida.

22-31 juli 2022

Nordiskt Högskolemöte i Järna

Mer information på föregående sida.

Högskolearbetet med klasstimmarna våren 2022

Dormsjö/Stjärnsund

Söndagarna den 13 februari, 3 april och 5 juni klockan 10 - 12.

Arbete med klassmaterialet.

Malte Nordling och Martin Hausner,
klassförmedlare

Baskemölla

9:e jan 10:30 till 12:30. Första klasstimmen
med samtal

6:e feb

6:e mars

3:e april

8:e maj

Plats: Baskemölla, WillisHus

Klassansvariga:

NielsOle Damsager Hansen 073-82 02 426

Stefan Breitholtz 073-59 58 650

Göteborg

Lördag 22/1 kl. 10 Klasstimme.

Lördag 19/2 kl. 10 Klasstimme.

Lördag 26/3 kl. 10 Klasstimme.

Lördag 2/4. kl. 10 Eurytmiskt fördjupningsarbete.

Lördag 23/4 kl. 10 Klasstimme.

Lördag 30/4 kl. 10 Eurytmiskt fördjupningsarbete.

Lördag 21/5 kl. 10 Klasstimme.

Lördag 27/5 kl. 10 Eurytmiskt fördjupningsarbete.

Vi möts i Kristensamfundets lokaler, Dr Forselius gata 12, 41326 Göteborg.

Klassansvariga Vendela Klose och Inger Wennerblom.

Kalmar

Söndag 30/1 kl 9.00 - 11.40: klasstimme 13

Söndag 13/3 kl 9.00 - 11.40: klasstimme 13

Söndag 24/4 kl 9.00 - 11.40: klasstimme 14

Lokal: Kemisalén på Solmarka gård

Klassansvarig: Hans Johannesson

Järna

Lördag 22/1 kl.10.00-11.30: Förberedelse inför andra klasstimmen. Inledning, meditationsövning och gemensamt samtal om klasstimmen.

Lördag 19/2 kl.10.00-11.00: Andra klasstimmen, fritt hållen.

Lördag 26/3 kl.10.00-11.30: Förberedelse inför tredje klasstimmen. Inledning, meditationsövning och gemensamt samtal om klasstimmen. .

Lördag 30/4 kl.10.00-11.00 Tredje klasstimmen, fritt hållen.

Lokal: Antroposofiska Sällskapets lokal i Robygge

Klassansvariga i Järna: Botvid Aquilon, Anna Hallström, Inger Hedelin

Lund

16/1 repetition av klasstimma 3
30/1 Klasstimma 4 med Anders Höier

13/2 repetition av klasstimma 4

27/2 Klasstimma 5 med Anders

27/3 Klasstimma 6 med Anders

10/4 repetition av klasstimma 6

24/4 Klasstimma 7 med Anders

8/5 repetition av klasstimma 7

15/5 Klasstimma 8 med Anders

22/5 repetition av klasstimma 8.

När Anders läser klasstimmarna är vi på säteriet på Steinerskolan i Hardeberga.

Repetitionerna läser vi på Lekskolan i Hardeberga.

Vi träffas alltid kl.10.00- kl.12.00.

Klassansvariga:

Anders Höier, Robert Halling, tel.073

8180310, robert_halling@hotmail.com

och Birgit Svensson-Economou, tel 070

6758522, svenssoneconomou@live.se

Norrköping

16 Jan kl 10.00 Bearbetning av 7:e klasstimmen

13 Febr kl 10.00 8:e klasstimmen läst

13 Mars kl 10.00 Bearbetning av 8:e klasstimmen

24 April kl 10.00 9:e klasstimmen läst

22 Maj kl 10.00 Bearbetning av 9:e klasstimmen

Klassansvariga:

Elisabet Löve, Birgitta Johansson

Stockholm

Lördagar kl 10.00

15/1 Fördjupning

29/1 I:15

12/2 Fördjupning

26/2 I:16

12/3 Fördjupning

26/3 I:17

9/4 Fördjupning

23/4 I:18

7/5 Fördjupning

21/5 I:19

OBS: Tag med det blå kortet även till fördjupningsarbetet.

Hagagatan 14, Stockholm

Klassansvariga: Thomas Andersson, Per-Erik Jonsson och Göran Nilo

Umeå

16/1: 19 kl t

13/2: 1 kl t

20/3: 2 kl t

8/5: 3 kl t

Klassansvariga:

Ursula Flatters, Janecke Wyller

Lokal: Mariagårdens sal

Tid: 09.30

Upptakt lördagar kl 16.30 inför söndagens klasstimme.

Växjö

lördag 29/1 kl.11.00 klasstimme

torsdag 10/2 kl.14.00 samtal

lördag 26/2 kl.11.00 klasstimme

torsdag 10/3 kl.14.00 samtal

lördag 23/3 kl.11.00 klasstimme

torsdag 7/4 kl.14.00 samtal

lördag 23/4 kl.11.00 klasstimme

torsdag 12/5 kl.14.00 samtal

lördag 28/5 kl.11.00 klasstimme

torsdag 9/6 kl.14.00 samtal

Vi möts på Kungsgatan 29

Ansvariga Karin Andren och Annica Johansson

Kontakt med högskolan

Vill du ta kontakt med någon klassansvarig kan du få kontaktadressen via

Antroposofiska Sällskapets sekretariat,

kontakt@antroposofi.nu tel:

08-554 302 20

NORRKÖPING

Norrköpingsgruppen

Antroposofiska Sällskapet Norrköpingsgruppen - är en lokal sammanslutning av medlemmar i det Allmänna Antroposofiska Sällskapet.

Antroposofiska Sällskapet är en religiöst och partipolitiskt obunden organisation som har till syfte att stödja en fri högskola för antroposofisk forskning. Högskolan arbetar med att utforska sambandet mellan de andliga-ickemateriella sidorna av människan och den materiella världen, och dess ursprung och mening. Metoden är meditation och praktiskt arbete.

Denna forskning har inspirerat arbetet i många olika verksamheter, t.ex. waldorfpedagogik, biodynamiskt jordbruk, antroposofisk läkekonst, läkepedagogik, olika konstarter som arkitektur, eurytmi m.m.

Medlemskap Antroposofiska Sällskapet Antroposofiska Sällskapet är öppet för alla som ser något berättigat i antroposofi. Den som har frågor eller vill bli medlem av Antroposofiska Sällskapet kan vända sig till någon i styrelsen för Norrköpingsgruppen.

Norrköpingsgruppen har en lokal för sammankomster och där finns ett bibliotek med huvudsakligen böcker och föredrag av Rudolf Steiner.

Adress:

Hagebygatan 69, 603 52 Norrköping.
E-post: antroposofi.norrkp@telia.com
Bankgiro: 5861-0254, Hemsida:
www.antroposofi.nu/norrkoping
Vid bokning av lokalen kontakta
Kerstin Hallström tel. 0733-38 58 53

Biblioteket har öppet tisdagar 16.00 - 17.00 under tiden september till och med maj. Inför besök: kontakta för säkerhets skull någon i styrelsen.

Styrelsen:

Birgitta Johansson, ordförande
tel. 0768-19 13 11
Per Hallström, Sekreterare
tel. 0736-849 366
Kerstin Hallström tel. 0733-385 853
Ylva Eriksson, Kassör tel. 0707-51 81 03
Ulla Britt Ekström tel. 076-626 53 59
Nanna Skog, biblioteksansvarig
tel. 0702-50 53 96
Christina Wallentin, biblioteksansvarig
tel. 0737-16 52 91
Susanne Westh tel. 0739-04 79 86

Vill du veta mer om antroposofi, eurytmi, musik, waldorfpedagogik och social tregrening? Vi ordnar kurser, workshops och studiedagar på teman i anslutning till antroposofi, antingen i vår lokal i Norrköping eller lokalt hos er. Förfrågningar och intresseanmälan: Maivor Forster, tel. 0739 - 792 338.

Tisdagsgruppen

Tisdagar kl. 17.00 - 18.45 med början 11 jan. Vi börjar med eurytmi kl. 17-17.30 och studerar "Människan som samklang ..." och "Antroposofiska Ledsatser" av Rudolf Steiner. Kontakt: Maivor Forster, tel. 0739 792 338.

Nya deltagare välkomnas!

Eurytmi

Välkomna till stärkande och livgivande eurytmi i grupp. Måndagar kl. 18.00-19.00 med början den 24 jan i Kristensamfundets vackra sal på Helgeandsgatan 8. För närmare information och anmälan kontakta Elisabeth Löve 0760-29 49 58.

Meditation

Sönd 16/1, 13/2, 13/3, 10/4 och 8/5 kl. 17.-18.30 på Hagebygatan 69. Introduktion, övningar och samtal. En väg till att praktisera antroposofisk meditation, inspirerad av Arthur Zajonc, fysikprofessor och f.d. generalsekreterare för Antroposofiska Sällskapet i USA. Anmälan görs till Dori Inderbitzin, tel: 0737- 23 00 88.

Program med kursutbud på hemsidan!
www.antroposofi.nu/norrkoping

Kalendarium

Torsd 6 januari

Trettondagsfirande med Trekonunga-tema
Plats: Hagebygatan 69. Tid: (6 jan 2022)
kl. 16.00 - 17.30. Musik och fika.

Tisd 22 feb

Medlemsföredrag "Att närma sig stjärnvärlden" av Thomas Lüthi. Kl. 18.00-20.00 på Hagebygatan 69.

Tisd 22 mars

Årsmöte i Norrköpingsgruppen
kl. 18.00 på Hagebygatan 69.

Fred 22 apr

Kulturresa till Järna
med visning av Kulturhuset av Janne Silvasti, landsföreträdare för ASiS.

April

Offentligt föredrag om socialterapi
av Eskil Hallström m fl. Vi återkommer med närmare uppgifter om tid och plats.

STOCKHOLM

Stockholms- kretsen

Föreningen Stockholmskretsen är en ekonomiskt fristående förening inom Antroposofiska sällskapet i Sverige.

Stockholmskretsens uppgift formuleras i stadgarna: att "initiera, bedriva, samordna och understödja ideell antroposofisk verksamhet i Stockholm med omnejd". Detta sker bl a genom våra olika verksamheter i lokalen på Hagagatan 14. Där finns ett bibliotek med antroposofisk litteratur och viss försäljning och hålls föreläsningar, konstnärliga arrangemang kursverksamhet och studiegrupper.

Som medlem i Antroposofiska sällskapet kan du också bli medlem i Stockholmskretsen genom att sätta in årsavgiften 300-500 kr på vårt bankgirokonton: 474-3167 -

OBS viktigt: ange "medlemsbidrag", ditt namn och vilket år det gäller.

Är du inte medlem i Antroposofiska sällskapet så kan du ändå stödja oss genom att sätta in valfritt belopp på samma konto, ange "gåva". Vår verksamhet kan endast till en del bäras av medlemsbidragen och förutsätter till stor del frivilliga gåvor.

Ordförande: Annika Stigdotter tel 08-660 93 13
Styrelsens e-postadress: stockholmskretsen@antroposofi.nu

Hemsida:
www.antroposofi.nu/stockholm
- se där under: Lokalavdelningar
Facebook: Stockholmskretsen - Antroposofiska sällskapet

Stockholmskretsens bankgiro: 474-3167
medlemsbidrag, gåvor mm

Bibliotek och antikvariat
Antroposofisk litteratur på svenska, tyska och engelska
Hagagatan 14, 113 48 Stockholm
Tel: 08-34 87 41
T-bana, pendeltåg: Odenplan

Öppettider:
tisdagar och onsdagar kl 16-18
övriga dagar STÄNGT

Välkommen!

Medlemsgrupper

Nya och tidigare deltagare är välkomna i alla grupper!

Rudolf Steinergruppen

Gruppaftnar varannan tisdag kl. 18.30, ojämn veckor. Plats: Hagagatan 14
Startdatum: 18 januari
Information: Annika Stigdotter
tel 08-660 93 13

Selma Lagerlöfgruppen

Gruppaftnar: tisdagar kl 17.00-18.00
Plats: Kristofferskolan, smedjan
Marklandsbacken vid Brommaplan
Upplysningar: Ia Leander-Engström tel
070-225 72 96

Brommagruppen

Vi börjar vårterminen fredag 14 januari kl 19.00 och möts sedan varannan vecka (jämn vecka) Plats: Upplandsgatan 48, "Röda rummet" Studium av Rudolf Steiners föredrag "Mikaels mission"
Vidare upplysningar Nils Dunkars tel:
073-690 02 40

Studiekretsar

Nya och tidigare deltagare är välkomna!

Södermalm

Vi träffas måndagar kl 19.00
på Brännkyrkagatan 49
Kontakt: Hugo Malm: 08-658 33 66
Per Johansson: 070-148 56 65

Skolningsvägen

Skolningsvägen - samtal med meditation.
Start: onsdag 12 januari kl 19, varannan vecka Plats: Hagagatan 14
Vidare upplysningar Erland Kornfeld
e-post: erland@antroposofi.nu

Fria forumet för RS studier

Omkostnad: 20 kr per gång
Hur får man ordning på skolningsvägen när den beskrivs så olika i Rudolf Steiners böcker och föredrag?
Självständigt och tillsammans kommer vi att söka upp och lära känna denna process. Här krävs en vilja till självstudium!
Nya deltagare tas emot efter samtal
För info: ring Sergeij Almstedt
tel 08-34 87 41 måndagar mel. kl 17.30-18

Workshop

Hagagatan 14

Fredag 18 februari kl 19 - föredrag
Kristus mellan Lucifer, Ahriman och
Asuras
Den nordiska invigningsvägen med Are
Thoresen

Lördag 19 febr och sönd 20 febr kl 10-
16.30 lunchpaus
Workshop med Are Thoresen.
Kostnad: föredrag 100 kr, workshop 700
kr
Föranmälan senast 7 februari
till: stockholmskretsen@antroposofi.nu

Vad är Antroposofi ?

Infokvällar för nybörjare med Erland
Kornfeld
Start: 26 januari kl 17-18.30, varannan
onsdag
Plats: Hagagatan 14
Vidare upplysningar e-post:
erland@antroposofi.nu

Antroposofiskt samtalsforum

med fika, Erland Kornfeld
är samtalsledare
Start: fredag 21 januari kl 19,
en gång i månaden
Plats: Hagagatan 14
Alla medlemmar hjärtligt välkomna!

Konstnärliga evenemang

Våren 2022 Hagagatan 14

Söndag 13 mars kl 19

Kreativ musikafton

Söndag 15 maj kl 19

Kreativ musikafton

Kursverksamheter

Luncheurytmi

Stora salen, Hagagatan 14
Torsdagar kl 12.00-13.00
Start: 13 januari
Anmälan: senast 7 januari
Anmälan till Karin Nilsson Vinnars på
070-499 85 82
e-post: karin.vinnars@gmail.com
Max 9 deltagare

Måla med växtfärger eller olja

Inga förkunskaper behövs. Individuell
handledning.
Kurslokal: Martinskolans målningssal
Tid: varannan lördag kl 10-12, udda
veckor
Start: 8 januari

Kostnad: 250 kr/gång plus materialkostnad

Anmälan till kursledaren: Bengt Aquilon, tel 070-852 80 07

Kalendarium - våren 2022

Lokal: Hagagatan 14
Nedan är planerna för våren med förhoppningen att coronaläget tillåter att de kan genomföras

Evenemang/föredrag kostar 100 kr;
pens/stud: 80 kr
Kontant betalning och swish

Tisdag 11 januari kl 19

Vilken ställning har Högskolan i Antroposofiska sällskapet idag?

Föredrag och samtal med Erland Kornfeld, som varit medlem i AS styrelse för landssällskapet och läkepedagog. Han arbetar med meditation både i och utanför Högskolan.

Tisdag 25 januari kl 19

Småskaligt jordbruk främjar global livsmedelsförsörjning

- erfarenheter av organiskt kretslopps-jordbruk i Tanzania
Vesa-Matti Loiske fil dr och Nina Ljungquist från det antroposofiska biståndsganet SOFIA

Tisdag 8 februari kl 19

Inre ledarskap

Ursula Flatters, leg läkare och specialist i allmänmedicin som varit verksam vid Vidarkliniken

Fredag 18 februari kl 19

föredrag Kristus mellan Lucifer, Ahri-man och Asuras

Den nordiska invigningsvägen med Are Thoresen, veterinär och naturläkare

Lördag 19 februari och söndag 20 februari kl 10-16.30 med lunchpaus

Workshop med Are Thoresen, Kostnad: föredrag 100 kr, workshop 700 kr
Föranmälan senast 7 februari
till: stockholmskretsen@antroposofi.nu

Tisdag 22 februari kl 19

Mod till sårbarhet - om Venus födelse
Ylwa Breidenstein, präst i Kristensamfundet

Tisdag 8 mars kl 19

Stockholmskretsens årsmöte
- endast för medlemmar

Tisdag 22 mars kl 19

En berättelse om andhämtningen och meditation "Punkt och omkrets"
Erik van Mansvelt, leg läkare och specialist i allmänmedicin

Tisdag 5 april kl 19

Isenheimaltaret
- ett terapeutiskt påskmotiv
Mats Wilzén, konstnär och fd lärare

Tisdag 19 april kl 19

Antikens mysterieskolor, medeltidens mysteriespel och dagens mysterieordnar
Christer Claus, författare, psykoterapeut och tvärvetenskaplig forskare

Tisdag 3 maj kl 19

Månen - en del av jordens väsen
Lars Thor Smith, astrolog och journalist

Tisdag 17 maj kl 19

Rudolf Steiners Misraimtjänst
Mikael Gejel, författare, lärare, musiker

ANNONS

TRIA – tregrening i arbetslivet

Arbetsgivaralliansen, där TRIA ingår som en egen bransch, är civilsamhällets arbetsgivarorganisation för idéburna, självstyrande och icke vinstdrivande huvudmän med runt 3.400 medlemmar och som med sin professionalitet ger stöd och råd till sina medlemmar i frågor om arbetsrätt, arbetsmiljö, organisation o dyl.

I branschen TRIA ingår huvudmän med antroposofisk idéinriktning inom olika verksamhetsfält.

Från och med årsskiftet träder Anna Dicander in som rådgivare för TRIA och efterträder Jenny Stake Fredriksson, som framledes kommer att ägna sig helt åt rena arbetsmiljöfrågor.

Anna Dicander kan nås på telefon 08-545 912 05, anna.dicander@arbetsgivaralliansen.se. Jonas Bergman, som har skolfrågor på sin palett nås fortsatt på 08-545 912 08, jonas.bergman@arbetsalliansen.se.

Inom Arbetsgivaralliansen och de olika branscherna pågår ett arbete med en framtida strategiplan för 2026, som kommer att presenteras under kommande årsstämma under våren.

För medlem finns stort utbud av olika webinarier med föreläsningar och diskussionsforum med möjlighet till erfarenhetsutbyte samt flera kurser i bl. a arbetsrätt och arbetsmiljö.

Det är även viktigt kring corona att hålla sig uppdaterad om vad som gäller för att minimera smittspridningen.

En ändring gällande arbetstider kommer att ske 1 januari 2022 för gruppen som idag har 38,15 timmars schemalagd tjänst - ändras till 37 timmar.

På hemsidan www.arbetsgivaralliansen.se kan du ta del av aktualiteter av olika slag och även ta del av kursutbudet.

Vi vill åter påminna våra medlemmar om vården av lokalavtalen och även möjligheten att upprätta nya avtal vid behov.

TRIA har som mål att utifrån idén om den sociala tregreningen inspirera huvudmän att bl.a. utveckla socialt hållbart ledarskap:

- Ett fritt kreativt och socialt liv, som ger mening och möjlighet till personlig utveckling och initiativtagande under ansvar
- Ett rättsliv präglat av alla människors lika värde med rättigheter och skyldigheter
- Ett solidariskt förhållningssätt i arbetsliv och ekonomi.

Hälsar branschrådet TRIA genom Rüdiger Neuschütz som önskar skön Jul- och Nyårshelg

ANNONS

Medarbetareförbundet - MeF

Vi är fackförbundet för alla medarbetare i de antroposofiska verksamheterna
Vårt uppdrag är att stödja samverkan mellan jämlikar - i levande organisationer!

MeF är till för alla medarbetare oavsett vad man arbetar med. MeF ger medlemmarna stöd utifrån en unik kombination av kunskap i arbetsrätt och bred erfarenhet av antroposofisk självförvaltning.

Vi har god kännedom om antroposofiska verksamheters olika särart, organisation och kultur. De medarbetare som vill utveckla samverkan och medinflytande i verksamheterna kan därför få ett bra stöd av MeFs kollektivavtal. De verksamheter som ser det som ser ett stort värde i medarbetarnas delaktighet och medansvar kan också de få ett bra stöd av MeFs kollektivavtal.

Vår nya avtalspart:

Arbetsgivaralliansen-TRIA

Under 2017 upphörde HF med sin verksamhet och istället bildades en ny bransch inom Arbetsgivaralliansen: TRIA, som är en förkortning av Tregrening i arbetslivet. De centrala avtal vi har med TRIA är tills vidare i form av sk "Hängavtal" på Arbetsgivaralliansens avtal: "vård/omsorg" och "skola/utbildning". Hängavatlen har TRIA tecknat med Medarbetareförbundet, Kommunalt, Lärarnas Samverkansråd och Vision.

Lokal avtal

I anslutning till detta behöver de lokala avtalen ses över. MeF arbetar just nu mycket med att hjälpa alla verksamheter att ta fram nya lokala avtal.

Kansliet i Järna

Vårt kansli är bemannat de flesta dagar på oregelbundna tider. Vi ofta är på resa till medlemmar på arbetsplatser runt om i landet.

Enklast når du oss via mail på info@mef.se eller på våra telefoner:

Per Hallström 0736-849 366
Helena Yli-Koski 0704-14 94 34.

Bli medlem du också!

Styrelsen och medarbetarna genom
Per Hallström och Helena Yli-Koski

ANTROPOSOFISKA SÄLLSKAPET

Medlemsgrupper**Björkgruppen, Katrineholm**

Yvonne Boukari,
yvonne.boukari@gmail.com

Brommagruppen, Stockholm

Nils Olof Dunkars, 08-25 87 06

Delsbogruppen, Delsbo

Matti Remes, matti@staffansgarden.com

Filosofigruppen, Järna

J.C. Lassen, [j.chr.lassen\(at\)hotmail.com](mailto:j.chr.lassen(at)hotmail.com),
070-799 22 20

Grundstensgruppen, Järna

Katarina Hausmann, tel.08 55171595,

katarina.hausmann@telia.com, eller

Marie Haglund tel. 0156-14095

Jeanne d'Arcgruppen, Örebro

Kerstin von Heynitz, 073 938 1504

kerstinheynitz@yahoo.se

Johannes Bureusgruppen, Uppsala

Annika Asmussen, 070-11 44 073

annikaasmussen6@gmail.com,

Adja Asmussen, 076-631 40 41

adja.asmussen@gmail.com

Järnagruppen, Järna

Henrik Åström

astrom62@gmail.com

Kalmargruppen, Kalmar

Hans Johannesson, 073 5673226

Mariagruppen, Västerås

Kristina Mezéi, 021-804649

Mikaelgården, Järna

Dick Tibbling, 08-551 500 67

Norrköpingsgruppen

Birgitta Johansson

Novalisgruppen, Järna

Kristian Holmberg, 0703-688 544

Pestalozzigruppen, Järna

Elisabeth Chyle, 08-551 503 29

Rudolf Steinergruppen, Stockholm

Annika Stigdotter, 08-660 93 13

Selma Lagerlöfgruppen, Stockholm

H. Osika, 08-551 505 10 el 08-551 505 93

Tavestagruppen, Järna

Walter Druml, 08-551 742 61

Umeågruppen

Roland Karlsson, 090-300 61 070-546 00

61, rolandkarlsson01@tele2.se

Urielgruppen, Växjö

Daniel Ekman,

daniel.ekman@oask.se, 070-633 93 23

Österlengruppen, Baskemölla

Eva Breitholtz, 0736490300

evabreitholtz@gmail.com

Läs mer om grupperna på hemsidan:

antroposofi.nu/studie_arbetsgrupper

Österlengruppen

Studier samt meditation

Träffas kl. 10.30

20/1; 17/2; 17/3; 21/4; 19/5

Kontakt: Eva Breitholtz

evabreitholtz@gmail.com
073-6490300

Meditationsgruppen

Zodiacen med Dygderna samt meditation
Träffas kl 15.00
27/1; 24/2; 24/3; 28/4; 26/5; 23/6; 28/7
Kontakt Lena Forsberg
lefo@telia.com 0709-928601

Studiegrupp - Arbete med skolningsvägen

Studiegrupp med Erland Kornfeld där vi arbetar med skolningsvägen och meditation. Alla intresserade är välkomna!
Vi börjar den 12 jan. Ses varannan onsdag kl 19.00 på Hagagatan 14 i Stockholm (Stockholmskretsen)

ANTROPOSOFISKA SÄLLSKAPET

Styrelse

Antroposofiska Sällskapets styrelse:

Janne Silvasti, landsrepresentant
janne@antroposofi.nu 08-554 302 20

Maria Norberg, sekreterare
maria@antroposofi.nu

Sussie Hansen, ordförande
susie@antroposofi.nu

Annie Meijer
annie@antroposofi.nu

Richard Farman
richard@antroposofi.nu

Ilve Steiber
ilve@antroposofi.nu

Adjungerade:

Marius Wahl Gran och
Horst-Henrik Liljeström
kontakt@antroposofi.nu

Valberedning:

Pernilla Fogelqvist
valberedningen@antroposofi.nu

FRÅN SEKRETARIATET

Medlemskap

Goetheanum meddelade att man under oktober 2021 välkomnat 103 nya medlemmar. Och under perioden 9/10 - 5/11 2021, är 23 ej längre medlemmar (utträden, tappade medlemmar och uppdaterade medlemslistor i landssällskapen) i Allmänna Antroposofiska Sällskapet.

Källa: Anthroposophy Worldwide, Nr. 12, 2021.

ANTROPOSOFISKA SÄLLSKAPET

Medlemssekretariat

i Robyggehuset, Ytterjärna
Mån-fre 13-15
08-554 302 20, kontakt@antroposofi.nu

Medlemsavgiften
ordinarie 1200 kr, studerande 300 kr,
till Ekobanken 9700 132 745-1,
pg 5 88 71-5, Swish 123 499 13 86
Autogiro, sök i din internetbank efter
Antroposofiska Sällskapet eller
kontakta oss

Kalendarium på hemsidan
antroposofi.nu/kalender

Bli medlem!
antroposofi.nu/blimedlem

Betala enkelt med Swish
Läs in denna qr-kod med Swish-appen i
din mobil!

Till din e-post?

Meddela oss din mejladress till:
kontakt@antroposofi.nu
så skickar vi dig löpande information!

Forum Antroposofi utges av
Antroposofiska Sällskapet i Sverige.
Varje skribent ansvarar själv för
sitt material.

REDAKTIONSKRETS

Berit Fröseth
Sussie Hansen
Felix Nieriker
Göran Nilo
Joel Hallklint

GRAFISK FORM

Ritator

TRYCK

Bold Printing Mitt

PRENUMERATION

Kontakta sekretariatet eller
registrera på hemsida, 240 kr/år.
Till pg 5 88 71-5, Swish 123 499 13 86
Autogiro, kontakta sekretariatet

HEMSIDA

antroposofi.nu/forum

ANTROPOSOFISKA SÄLLSKAPETS

SEKRETARIAT

e-post kontakt@antroposofi.nu
tel 08-554 302 20

KONTAKT MED FORUM

projektledare Joel Hallklint
e-post: kontakt@antroposofi.nu
tel 08-554 302 20
postadress: Forum Antroposofi,
Kulturcentrum Järna 15, 153 91 Järna
ISSN 1404-4277

UTGIVNINGSPLAN FÖR 2021

Deadline för Nr. 1, 2022 ca 20 mars.
För längre uppslag, vänligen anmäl i
god tid innan deadline.

ANNONSERING

Kontakta oss. För privatpersoner: radannonser 80 kr. Tidskriftens format: höjd 315 mm, bredd 235 mm.

B

SVERIGE
PORTO BETALT
PORT PAYÉ

Kulturcentrum Järna 15, 15391 Järna

Solväsen

Ursula Gruber

*Du und ich
ich und du
sind eins
was du offenbarst
bin ich invändig
zart voll Ehrfurcht
berühre ich dich
und du berührst mich
innerlich
im lichten Innenklang
Leben und Selbstheit
hast du mir gegeben
Ich atme dich
Sonnenwesen*

*Du och jag
Jag och du
är ett
det som du uppenbarar
är jag i det inre
skir och full av vördnad
rör jag vid dig
och du vidrör mig
innerligt
i ljus inre klang
liv och egenvara
har du gett till mig
Jag andas dig
solväsen*

Ursula Gruber är född i Salzburg i Österrike 1968. Hon har studerat arkeologi och egyptologi, samt konstpedagogik, skulptur och historia. Efter studierna följde en omväxlande verksamhet som lärare och konstnär. Åren 2006 – 2010 var hon ledare för Sektionen för bildande konster vid Goetheanum i Dornach/Schweiz. I dag arbetar hon som fri konstnär i Dornach.

Bild framsida: Ursula Gruber, Solväsen
Relief, gjutarbete (50 x 70 cm)
Översättning: Red. Berit Frøseth och Felix Nieriker.